

Pojistné rozpravy/40

Pojistněteoretický bulletin

Možnosti a úskalí využití soukromého zdravotního pojištění	3
Globální pojišťovnictví v době vysoké inflace	9
Nová a významně se měnící rizika a možné dopady na pojistitele a zajišťitele	15
Druhý pilíř důchodových systémů	22

Možnosti a úskalí využití soukromého zdravotního pojištění

Doc. Jan Mertl, Vysoká škola finanční a správní

Při přechodu na tržní ekonomiku existovala v Česku nemalá očekávání týkající se využití soukromých zdrojů ve financování zdravotnictví. Řada aktérů předpokládala, že privatizace ve zdravotnictví otevře cestu k individualizaci jeho financování na pojistných principech a výraznému zvýšení podílu soukromých zdrojů. Opakovaně byl zmiňován také princip legalizace a transparentního nastavení soukromých plateb, který měl přispět k omezení výskytu šedé ekonomiky ve zdravotnictví. Čeští politici z pravicové části politického spektra často mluví před volbami o využití „zdravotního připojištění“ jako řešení problémů českého zdravotnictví. Příznivci soukromého zdravotního pojištění jsou motivováni v zásadě dvěma způsoby: jedni vidí vícezdrojové financování a spoluúčast pacientů jako cestu ke zvýšení možnosti volby a efektivnosti systému, druhí akcentují omezenost veřejných zdrojů a vidí „připojištění“ jako lepší variantu než spoléhání pouze na přímé platby. Výsledky těchto snah jsou však poměrně skromné a narážejí na četná omezení. Proto je vhodné nahlédnout na podstatu problematiky pomocí poznatků ekonomie zdravotnictví a zdravotní politiky. Cílem článku je představit faktory ovlivňující využití soukromých zdrojů ve zdravotnictví, roztřídit jednotlivé formy soukromého zdravotního pojištění a podívat se na situaci v Česku.

Co ovlivňuje využití soukromých zdrojů ve zdravotnictví

Míru využití soukromých zdrojů ve zdravotnictví ovlivňují dvě základní skupiny faktorů. První je dána způsobem fungování trhu se zdravotní péčí a zdravotním pojištěním. Zde se vyskytují jevy, které výrazně komplikují spontánní tvorbu funkčních privátních schémat financování, jako je informační asymetrie, morální hazard, adverzní selekce a charakter poptávky a nabídky na trhu se zdravotní péčí, včetně existence forem nedokonalé konkurence s výraznými dopady na efektivnost výsledných rovnováh. Tyto jevy lze částečně kompenzovat správnou regulací a doplnit dobrovolnou solidaritou (charitou), která může suplovat nedostatek zdrojů u konkrétních pacientů při absenci veřejného financování. Druhá skupina vychází z rozsahu a charakteru univerzální části péče, která je dostupná

všem účastníkům systému na základě povinného solidárního financování. Jeho hlavními zdroji jsou všeobecné daně a povinné účelové platby do systémů veřejného (sociálního) zdravotního pojištění. Pomocí těchto zdrojů stát realizuje solidaritu ve zdraví (nepřihlíží se ke zdravotnímu stavu) a obvykle i solidaritu příjmovou (částky stanoveny jako procento z příjmů či výdělku). V Česku platby do systému veřejného zdravotního pojištění, ač jsou legislativně definovány jako pojistné, mají z hlediska teorie veřejných financí charakter proporcionální účelové zdravotní daně z výdělku (Mertl, 2022).

V případě soukromého zdravotního pojištění se nabízí docílit jeho vyššího využití tam, kde obsah univerzální části systému hrazené z veřejných zdrojů k zabezpečení objektivně nutné péče nestačí. To může být záměrem zdravotní politiky ve smyslu aplikace liberálních či neoliberálních modelů zdravotní péče nebo jejím selháním či nízkou kvalitou ve smyslu neschopnosti funkční univerzální schémata vytvořit a provozovat na adekvátní úrovni. V některých zemích (např. v Polsku) soukromé pojištění supluje faktickou nedostupnost péče přes její explicitní (formální) legislativní garanci. Problém z hlediska výsledků zdravotní politiky spočívá v tom, že se jedná o východisko z nouze, neboť již uvedené faktory ovlivňující fungování trhu se zdravotním pojištěním způsobují neefektivnost. Ty se zhoršují, pokud nákup pojistných produktů je vynucený prostou absencí univerzálně dostupné péče, cenově neelastickou poptávkou pacientů a pojistný trh není adekvátně regulován. Taková byla výchozí situace v mnoha zemích světa před druhou světovou válkou. S nárůstem nákladovosti péče i významu dostupnosti zdravotní péče v populaci rostl tlak na tvorbu funkčních schémat nepřímého financování. Spontánním východiskem byl vedle financování zdravotní péče státem vznik sociálních, zaměstnaneckých a vzájemných pojišťoven často na neziskovém či družstevním principu, určených primárně pro specifické sociální skupiny. V současné době jsou však tyto formy ve zdravotnictví na ústupu a prosazuje se tvorba schémat na občanském (případně národním) principu. Neoliberální schémata, která jediná předpokládají všeobecné a povinné využití soukromého pojištění pro zabezpečení objektivně nutné péče (např. USA, Nizozemsko), se snaží docílit jeho funkčnosti silnou regulací systému, povinností či silnou pobídkou (hard compulsion) k nákupu příslušných produktů a kombinací příjmově solidární a nominální složky pojistného (Nizozemsko).

Ve většině vyspělých zemí s jinou než neoliberální koncepcí jsou soukromé produkty využívány volitelně ve vazbě na rozsah a charakter univerzální části systému. Jejich konstrukce tak ovlivňuje i objem a způsob využití soukromých zdrojů, současně se do ní promítají preference ohledně univerzální a volitelné dostupnosti příslušné zdravotní péče. Podíl veřejných a soukromých zdrojů ve zdravotnictví tak nemá být primárně ideologickým zadáním jeho tvůrcům nebo záviset na objemu veřejných zdrojů, který na zdravotnictví v rámci bojů o rozpočet zbude, ale výsledkem chtěných a žádoucích efektů pro jeho uživatele (pacienty a zdravotníky) a konzistence modelu zdravotní politiky v konkrétní zemi.

Formy volitelného soukromého zdravotního pojištění

Konfigurace uvedených faktorů vymezuje také prostor pro jednotlivé formy volitelného soukromého zdravotního pojištění se zásadně odlišnou logikou fungování. Jedná se o:

- substituční zdravotní pojištění (substitutive insurance),
- komplementární zdravotní pojištění (complementary insurance),
- doplňkové zdravotní připojištění (supplementary insurance).

Substituční zdravotní pojištění se uplatní tehdy, pokud někteří účastníci mohou z povinného solidárního financování vystoupit, resp. se ho neúčastnit a zabezpečit si univerzálně daný nárok pomocí soukromého substitučního pojištění, obvykle ve formě regulovaného obsahu pojistného produktu. Příkladem je Německo, kde substituční pojištění využívá cca 10 procent obyvatel s příjmy nad zákonem danou hranicí.

Komplementární zdravotní pojištění připadá v úvahu, pokud rozsah úhrad univerzálně dostupné péče nepokrývá celý obsah či celé náklady indikované péče. V případě obsahu

se jedná o indikovanou péči, jejíž úhradu však univerzální část systému neobsahuje. V případě nákladů jde fakticky o pojištění na předem danou spoluúcast v univerzální části systému. Příkladem je Francie, kde historicky povinné pojištění krylo jen část nákladů a předpokládalo se, že zbytek uhradí pacient sám, případně že využije právě komplementární pojistku (kterou ve výsledku většina tamějších pacientů má uzavřenou). V případě spoluúčasti, která má čistě poptávkově regulační charakter (např. poplatek za pohotovost), se jeví jako vhodné ji z úhrad komplementárních pojištění vyjmout.

Doplňkové zdravotní pojištění se vyskytuje ve většině vyspělých zemí a prostor pro něj je dán tím, jaké služby nabízí zdravotnictví navíc, nad rámec kvality a obvyklé praxe v univerzální části systému. Typicky se zaměřuje na služby spojené s hospitalizací, širší možnost volby lékaře a léčebného postupu, zkrácení čekací doby a termín péče podle přání pacienta, vyšší vstřícnost systému, více času pro individuální konzultace s lékařem, úhradu doplatků, nejsou-li součástí univerzální části systému. Může pokrývat i komfortnější způsoby léčby, než jsou pro danou diagnózu dostupné v univerzální části systému.

V praxi mohou pojišťovny jednotlivé typy pojištění kombinovat do jednoho produktu; asi nejčastěji se tak děje u doplňkového pojištění a komplementárního pojištění služeb a podobný produkt má asi většina lidí v Česku na mysli, pokud hovoří o „zdravotním připojištění“.

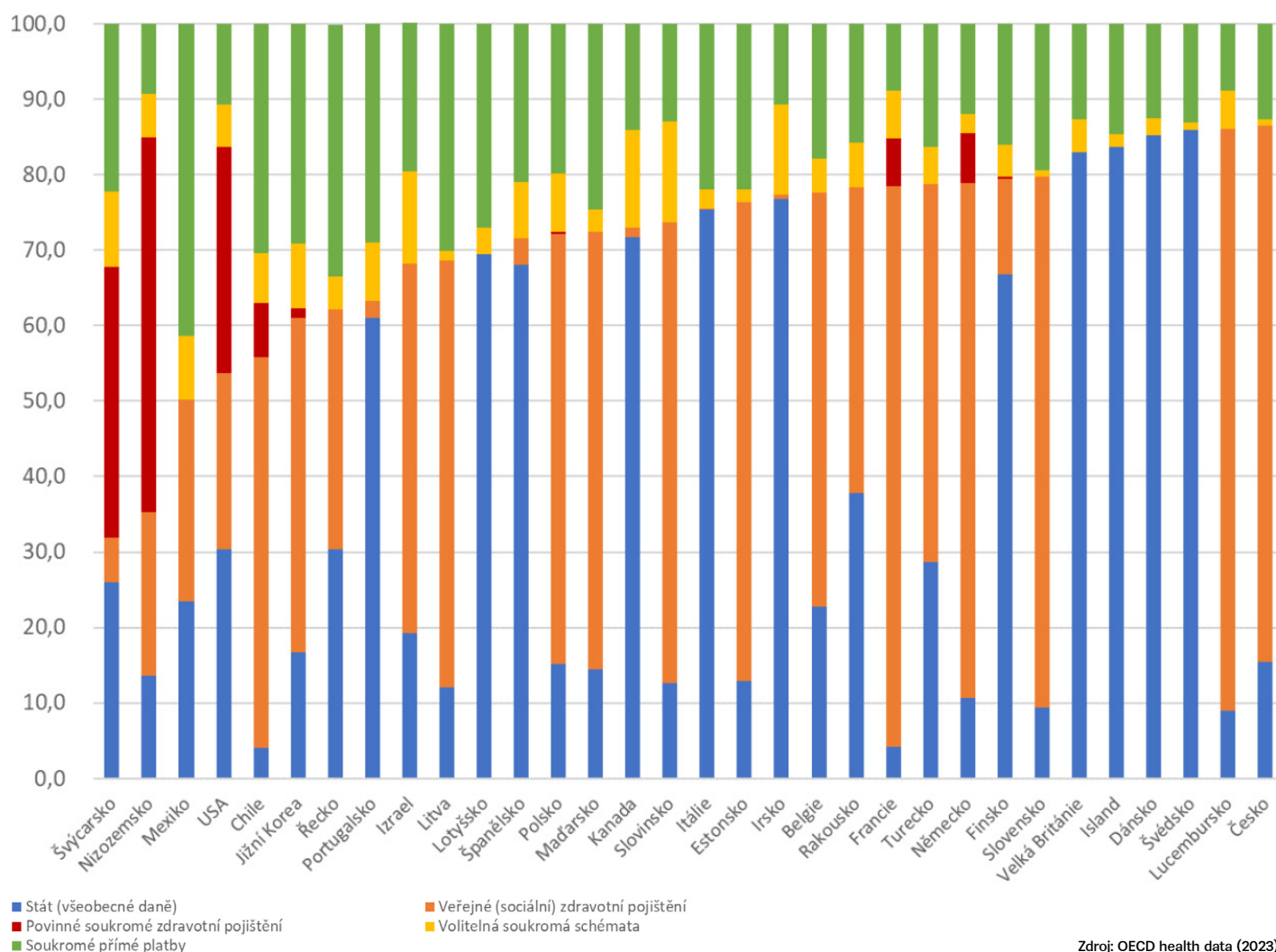
V případě, že zdravotní péče či služby nemají vazbu na pojistný charakter situace či diagnózy vedoucí k jejich spotřebě nebo je přítomný výrazný prvek subjektivního rozhodování pacienta o spotřebě dané péče, obvykle dochází k využití přímých plateb (laserové operace očí, estetické zákroky). Pokud lze očekávat kontinuální či komplexnější charakter volitelně čerpané péče, lze s výhodou využít předplacených programů zdravotní péče, které obsahují časově a věcně definované balíčky služeb

Tabulka 1: Typy volitelného soukromého zdravotního pojištění

	Tahoun rozvoje trhu	Typické pokrytí a cílové skupiny
Substituční	podíl populace s nárokem na univerzálně dostupnou péči	lidé nezahrnutí do univerzálního systému nebo s povoleným vystoupením z něj
Komplementární (služby)	věcný rozsah univerzálně hrazené péče	indikované služby vyloučené z univerzálně hrazené péče
Komplementární (poplatky, spoluúcast)	existence poplatků/spoluúčasti v univerzální části systému	poplatky/spoluúcast na univerzálně hrazené péči
Doplňkové	vnímání kvality, charakteru, časové a místní dostupnosti univerzálně dostupné péče	poskytuje rychlejší přístup k péči, větší volbu zdravotnického zařízení, vyšší komfort, individualizaci péče

Zdroj: Sagan a Thomson (2016), přeloženo

Graf 1: Podíl jednotlivých schémat financování zdravotnictví, vybrané země OECD, 2021

za racionálně kalkulovanou cenu, nepotřebují zkoumání zdravotního rizika na vstupu a poskytují předvídatelné financování pro zapojené poskytovatele. Z hlediska typologie zdrojů patří předplacené programy do nepřímých forem financování, nemají tedy mnohé nevýhody přímých plateb a lze je rovněž kombinovat s pojistnými produkty nebo nabízet samostatně. Mají blízko ke zdravotnímu spojení ve smyslu absence sdílení zdravotního rizika, ale spočívá složka je oslabena, respektive transformována do předplatného na zvolený časový úsek či objem péče.

Jak je to ve světě

Využití jednotlivých schémat financování zdravotnictví ve vyspělých zemích ukazuje graf 1.

Při pohledu na něj je zřejmé, že povinné soukromé pojištění je skutečně používáno v Evropě jen v několika zemích. Zmíněná volitelnost substitučního pojištění je v Německu dána tím, že daný člověk splňující příjmovou podmínku si může vybrat mezi veřejným a soukromým pojištěním; jedno z nich však mít musí, a proto ve statistikách je německé substituční pojištění uváděno jako povinné (ti, kteří si jej zvolili, jej musí platit).

Volitelná soukromá schémata zahrnující soukromé zdravotní pojištění mají v jednotlivých zemích poměrně nízký podíl, cca do 10 procent celkových zdrojů, a typicky je tento podíl nižší než podíl soukromých přímých plateb „z kapsy“. Teoreticky tyto přímé platby tvoří možný potenciál pro využití v příslušných nepřímých (pojistných či předplacených) soukromých schématech, ale jak jsme již uvedli, ne všechny druhy zdravotní péče a služeb jsou pro nepřímá schémata vhodné, případně se v dané zemi nepřímá schémata nerozvinula či nefungují jako substitut přímých plateb (Thomson et al., 2020).

Ve většině zemí OECD tedy v praxi dominuje veřejné (solidární) financování zdravotnictví. Tento stav může být pro některé české čtenáře překvapením, ale je tomu tak nejen v zobrazeném roce 2021, ale i po řadu let předchozích. Některé z těchto zemí (např. Kanada, Velká Británie, skandinávské země) preferují financování ze státního rozpočtu (všeobecných daní), tedy model jednoho plátce, v řadě zemí pak je dominantní financování skrze fond veřejného (sociálního) zdravotního pojištění a více plátců (zdravotních pojišťoven); k těmto zemím patří vedle Německa a Francie i Česko. V Česku se však, jak uvedený graf též dokládá, volitelné soukromé produkty využívají v ještě menší míře než ve většině ostatních evropských zemí.

Z uvedeného srovnání vyplývá, že prostor pro volitelné soukromé výdaje není ve vyspělých zemích příliš velký, co se týče jejich podílu na celkovém objemu finančních zdrojů, a nelze očekávat jeho podstatné zvětšení jen proto, že by to tak určité zájmové skupiny chtěly nebo že máme představu o ideové správnosti takové změny. Může však být významný pro konkrétní skupiny pacientů a jejich možnost dosáhnout vyšší individuální užitek, než je dostupný při spotřebě nákladově efektivní léčby patřící do univerzální části systému. Dále může být významný tehdy, pokud rozsah univerzálně dostupné péče není v realitě z různých důvodů adekvátní její potřebě; pak mohou být soukromé zdroje praktickým, byť třeba sociálně selektivním a dočasným řešením a nepřímá schémata financování včetně soukromého zdravotního pojištění mohou být vnímána jako průchodnější a lepší než přímé platby nebo posílení šedé ekonomiky ve zdravotnictví.

Situace v Česku

Využití výše uvedených forem soukromého financování do značné míry závisí také na tom, co v dané zemi chtějí občané prostřednictvím veřejné volby. V Česku se v tomto směru na základě dlouhodobé sociální a kulturní tradice i vnímání zdraví jako zásadní společné lidské hodnoty prosadilo legislativně definované právo na zdraví, v nejstručnější formě obsažené v Listině základních práv a svobod, článku 31, který uvádí: „Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.“ Praktická aplikace tohoto ustanovení je předmětem řady kontroverzí, nicméně funkční pojetí v českých podmínkách vykrystalizovalo do paragrafu 11 odst. d) zák. 48/1997 Sb., který definuje, že pojištěnec má právo „na poskytnutí hrazených služeb v rozsahu a za podmínek stanovených tímto zákonem, přičemž poskytovatel nesmí za tyto hrazené služby přijmout od pojištěnce žádnou úhradu.“ Jinak řečeno, v rámci specifikace univerzální části systému se uplatňuje pozitivní vymezení toho, co je hrazeno z veřejného zdravotního pojištění, a to, co do něj nespadá, je ponecháno jako péče volitelná.

To samozřejmě neříká, jaký má být konkrétně obsah univerzálně hrazené péče; koneckonců ten se vytváří dynamicky v čase a jeho tvorba a aktualizace jsou tématem na jiný článek. Podstatné je však to, že česká legislativa v principu neblokuje existenci soukromých schémat financování, pokud nabízejí klientům dodatečný užitek nad rámec toho, co získají v systému veřejného zdravotního pojištění. S tím souvisí myšlenka, že prostým snížením nároků v univerzální části systému by se prostor pro soukromá schémata mohl zvětšit, což stačí pro vznik příslušných produktů. Takto jednoduché to však ve zdravotnictví není.

Manipulace s obsahem univerzálně hrazené péče totiž naráží na výše zmíněné právo na zdravotní péči; tím je garantována její dostupnost bezplatně v momentu spotřeby. Funkční pojetí za dané právní úpravy tak spočívá v tom, že využití soukromých produktů bude skutečně

volitelné v tom smyslu, že pokud si je daný klient nezačne kupovat, neohrozí to jeho zdravotní stav ani podstatně nesníží jeho šance na vyléčení. Lze se domnívat, že toto negativní vymezení je v českých podmínkách klíčem k sociálněprávní akceptabilitě využití soukromých zdrojů ve zdravotnictví. Při splnění této podmínky totiž možnost získání dodatečného užtku skrze volitelný soukromý produkt podstatně nenarušuje reálnou svobodu volby daného klienta ani neomezuje ty pacienty, kteří takovouto možnost nemají nebo nechtějí využít. Současně umožňuje lékařům léčit lege artis bez každodenních etických dilemat známých z amerického zdravotnictví. Na nevhodnost vyprazdňování obsahu článku 31 Listiny upozornil i Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 20. 6. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 36/11, současně však podpořil pojetí objektivizace základní (standardní) varianty péče dostupné na základě veřejného zdravotního pojištění a možnost využití volitelné péče a služeb, podmíněné adekvátním obsahem univerzální části systému. Samotné „zrušení nadstandardů“ tímto nálesem bylo formální a dané jejich vymezením pouze v prováděcím předpisu (Šustek, 2022).

Současná česká právní úprava tak překvapivě obsahuje poměrně vhodné pojetí vazeb mezi univerzální a volitelnou částí systému. Hlavní, co neumožňuje, je povinné, respektive vynucené využití soukromých zdrojů ve vazbě na objektivní potřebu zdravotní péče. V tomto smyslu tedy blokuje liberální a neoliberální schémata financování zdravotnictví. Z hlediska výše uvedené typologie soukromého pojištění pak předpokládá, respektive nijak nebrání využití primárního doplňkového pojištění, komplementárního na služby jen tam, kde takováto péče není obsahem univerzální části systému a současně je akceptována „nezávadnost“ jejího vyřazení (nehrazení) pro pacienta. V tomto směru by však bylo vhodné obsah univerzální části systému přesněji definovat a více vztáhnout k nákladové a medicínské efektivnosti léčby; tím by se prostor pro volitelné produkty velmi pravděpodobně zvětšil.

Specifická situace se týká v Česku také zdravotních pojišťoven. Přestože existuje systém více plátců, jejich diferenciace směrem k pojištěncům je omezená na variabilitu univerzální části systému spočívající v nabídce programů financovaných z fondu prevence (poměrně nízký objem zdrojů) a kvalitu klientského přístupu. To je mnohdy důvodem ke zpochybňování významu jejich existence, ač se přitom zapomíná na jejich významnou roli ve smyslu fiskální a institucionální autonomie při hospodaření s veřejnými zdroji pro zdravotnictví a diferenciace smluvních vztahů ke zdravotnickým zařízením, která jsou v ambulantní sféře plně a v lůžkové péči částečně privatizována, a tedy fungují na tržní, často ziskové bázi.

Pokud bychom však chtěli role zdravotních pojišťoven rozšířit, nabízí se pro rozvoj soukromých pojistných produktů využít synergické efekty mezi univerzální a volitelnou částí systému, k čemuž mají zdravotní pojišťovny největší předpoklady i konkrétní informace. Synergické efekty jsou maximalizovány, pokud se na konstrukci volitelných produktů podílí a nabízí je zdravotní pojišťovna, která má přehled o rozsahu univerzálně hrazené péče, smluvních i nesmluv-

ních zdravotnických zařízeních a spotřebě zdravotní péče u svých pojištěnců (klientů). Spolu s významnými úsporami z rozsahu tak má zdravotní pojišťovna možnost integrovat jednotlivé služby a péči z různých odborností a zdravotnických zařízení tak, aby nabídla klientovi komplexní produkt. Zdravotní pojišťovna také snadněji převezme na sebe účetní a marketingovou stránku produktů, zatímco se zdravotníci mohou soustředit na samotné poskytování péče. Zkušenosti z Nizozemí navíc ukazují, že pojištěnci (klienti) si více pořízují volitelné pojistné produkty u té pojišťovny, kterou si zvolili v rámci univerzální části systému.

Na druhé straně je nutno vidět i úskalí rozvoje rolí zdravotních pojišťoven tímto směrem. Především je nezbytné institucionálně a účetně oddělit hospodaření soukromé a veřejné části zdravotní pojišťovny, ideálně formou dceřiné společnosti či další nezávislé obchodní společnosti nabízející volitelné produkty, neboť využití veřejných a soukromých prostředků k různým účelům musí být prováděno zvlášť (zejména nelze soukromé produkty jakkoli dotovat z prostředků veřejného zdravotního pojištění). Dále je žádoucí, aby na trhu volitelných produktů byla dostatečná míra konkurence. Proto je vhodné, aby na tento trh mohly vstupovat, ať už samostatně, nebo ve spolupráci se zdravotními pojišťovnami, i soukromé (komerční) pojišťovny. To může být výhodné i pro konstrukci složitějších produktů, kde mohou soukromé pojišťovny využít své bohaté know-how i institucionální a finanční zázemí.

V případě, že by se v koncepci zdravotnictví do budoucna prosadil přechod na model jednoho plátce, pak by se zaměřil jen na univerzální část systému a nabídku a tvorbu volitelných produktů by převzaly pouze komerční pojišťovny. I v této konfiguraci by ale mohly volitelné produkty fungovat na výše uvedených principech, řada synergií s univerzální částí systému by však byla oslabena a hrála by tak roli samostatného doplňku, resp. komplementu reagujícího tržními nástroji na nastavení univerzální části systému státem.

Závěr

Prostor pro volitelné soukromé produkty zdravotního zabezpečení je z principu omezený a přechod na jejich povinné využití odporuje české legislativě i sociálněpolitické tradici. Přesto má smysl se zabývat možnostmi účelného využití volitelného soukromého pojištění zdraví s cílem transparentně zvýšit individuální užitek potenciálních zájemců. Z makroekonomického hlediska to v českém zdravotnictví možné je, neboť jejich využití je dosud minimální a existuje prostor pro mírné navýšení podílu soukromých výdajů na celkových zdrojích pro zdravotnictví.

Podstatná a neopominutelná je otázka sociální dostupnosti jednotlivých druhů péče. Univerzalistické koncepce zdravotnictví řeší typicky dostupnost zdravotní péče ve vazbě na fiskální udržitelnost a zdravotní stav obyvatelstva, ale obsah této péče může být částečně formální. Standard může být postupně redukován ať už explicitním omezením nároků na úhradu, nebo tichým snížením dostup-

nosti a informovanosti o vhodné indikaci zdravotní péče. To může vést k posilování šedé ekonomiky ve zdravotnictví nebo nesystémovému nárůstu přímých plateb za „úzkoprofilovou“ péči. Postupná reakce části veřejnosti ochotné a schopné soukromých výdajů a zastánců souvisejících konzervativněliberálních koncepcí může spočívat ve volání po nadstandardech vyúsťující v separaci zdravotnictví na část hrazenou „státem“ (určenou primárně pro chudší občany, kterou však sami nebudou chtít příliš využívat) a část hrazenou privátně. Takový vývoj je z historie zdravotnictví známý a vede ke dvojkolejnému, obtížně prostupnému zdravotnictví, kde jsou sociální bariéry a nerovnosti v přístupu k péči v prostředí příjmové diferenciaci (přirozené pro tržní ekonomiku) výrazné jak pro většinu občanů, tak i pro poskytovatele zdravotní péče. Polarizaci inverzního vztahu ve smyslu, že „čím méně toho bude poskytovat stát, tím vyšší bude vynucená poptávka po nadstandartu a produktech jej financujících“, která vzniká při poklesu dostupnosti a kvality univerzálně dostupné péče pod sociálně či medicínsky akceptovatelnou úroveň, je vhodné se vyhnout.

Naopak je účelné využít existující plurality českého systému a nabízet volitelně dostupnou péči a služby s důrazem na synergické efekty pro klienta a předvídatelné financování pro poskytovatele. K tomu je nutné vynaložit určité manažerské, marketingové a sociálně-lékařské úsilí. Při správné konfiguraci vazeb mezi univerzální a volitelnou zdravotní péčí lze docílit žádoucího efektu, že pacient bude mít jistotu správného, zdravotnímu stavu adekvátního a bezpečného ošetření a péče, pokud si volitelný produkt nekoupí, a současně bude mít možnost si zvolit doplňkovou péči a služby přinášející individuální užitek. Volitelná schémata soukromého připojištění, případně předplacených programů nemají být výsledkem selhání fiskální funkce státu a koncepčního záměru zdravotní politiky, ale mohou být systémově předpokládaným a promyšleně vytvořeným prostorem pro individuální priority pacientů a skutečně volitelný nadstandard. To umožní aplikovat racionální přístup k často se vyskytujícím etickým námitkám ohledně nabídky nadstandardů a transformovat je ve spolehlivou garanci medicínsky úplného rozsahu univerzálně hrazené péče. Budou-li uvedené aspekty dobře vyřešeny, pak lze obsah univerzální části systému konstruovat primárně s ohledem na nákladovou a medicínskou efektivnost a s vědomím, že pro zájemce o vyšší komfort a individualizaci přístupu jsou dostupné volitelné produkty.

Toho, čeho v oblasti svobody volby pomocí komerčních regulovaných schémat soukromého zdravotního pojištění a výrazných státních dotací docílují (pro část populace) americký nebo nizozemský systém, lze v řadě ohledů dosáhnout rovněž pomocí kombinace adekvátního standardu zdravotní péče ve vazbě na ústavní právo na zdraví a volitelných nadstandardů s výraznou rolí zdravotních pojišťoven. Zdravotní pojišťovny mohou z pohledu klienta propojit financování univerzálně dostupné standardní péče z veřejných zdrojů dostupné skrze smlouvy s poskytovateli a volitelné nadstandardní péče skrze soukromé produkty, zejména v případech, kdy si klient vybere produkt u zdravotní pojišťovny, u níž je registrován povinně, kdy pojišťovna

integruje do jednoho produktu služby více poskytovatelů nebo kdy dojde k účelné spolupráci se soukromými komerčními pojišťovnami ve smyslu nabídky jejich produktů. Tím lze dosáhnout výrazných synergických efektů při zachování transparentního využití veřejných prostředků. Případný přechod na model jednoho plátce by nabídku volitelných produktů od fungování univerzální části systému zcela oddělil.

Resumé

Options and pitfalls of using private health insurance

The aim of this article is to present the factors influencing the use of private resources in health care, to classify the different forms of private health insurance and to assess the situation in the Czech Republic. The author concludes that the level of use of private resources in health care is influenced by the health care market and health insurance, as well as the extent and nature of the universal part of care that is available to all. Private health insurance can be used where the public system coverage is not sufficient to provide the necessary care. Then, a form of optional and compulsory insurance is offered, which is further subdivided into substitutive insurance, complementary insurance, supplementary insurance. The author further discusses the use of compulsory private insurance in Europe and concludes that the scope for private health insurance is limited in the Czech Republic, but it makes sense to continue to explore the possibilities of its effective use in order to increase benefits for individuals.

Poděkování

Článek byl zpracován v rámci projektu IGA VŠFS 7429/2023/02 Fiskální udržitelnost českého systému zdravotního a důchodového pojištění.

Klíčová slova

Financování zdravotnictví, soukromé zdravotní pojištění, zdravotní péče, volitelné a povinné pojištění

Keywords

Health care financing, private health insurance, health care, optional and compulsory insurance

Použitá literatura

- MERTL, J. *Financování zdravotnických systémů v kontextu české zdravotní politiky*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2022.
- MACH, J. *Uzákonit nadstandardy ve zdravotnictví?* Tempus Medicorum. 2023, č. 1.
- OECD. *OECD Health Data Statistics 2023*. Dostupné z: <https://www.oecd.org/health/health-data.htm>.
- SAGAN, A. a S. THOMSON. *Voluntary health insurance in Europe: country experience*. Copenhagen: WHO / European Observatory on Health Systems and Policies, 2023.
- ŠUSTEK, P. *Jsou nadstandardy skutečně zrušeny?* Pojistný obzor. 2022, č. 4.
- THOMSON, S., A. SAGAN a E. MOSSIALOS. *Private Health Insurance: History, Politics and Performance (European Observatory on Health Systems and Policies, p. lii)*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.

Globální pojišťovnictví v době vysoké inflace

Ing. Jaroslav Mesršmíd, CSc., MBA / předseda redakčního kruhu *Pojistných rozprav*

Ekonomický vývoj ve světě v posledních téměř třech letech bezesporu silně a negativně ovlivňuje inflace. Ta dopadá na světové hospodářství, národní ekonomiky, na všechny ekonomické sektory a spotřebitele, avšak rozdílně. Inflace má pevné místo v ekonomické teorii, a proto je vhodné v úvodu tohoto článku alespoň stručně zmínit některé teoretické přístupy, například k příčinám inflace. Pokud jde o podnikání v pojišťovnictví, tak má svoje specifika, stejně jako je mají jednotlivá pojišťovací odvětví či typy pojištění a tím pádem projevy a dopady inflace nejsou plošné, ale diferencované. V tomto článku budou zkoumány nejdříve makroekonomické podmínky rozvoje globálního pojišťovnictví v období vysoké inflace, pak jeho aktuální globální vývoj a nakonec konkrétní vliv inflace na pojišťovnictví a pojištění.

Fenomén inflace

Inflace je růst cen neboli zmenšování kupní síly peněz. To znamená, že za peněžní jednotku si můžeme koupit méně zboží a služeb. Někteří teoretikové ovšem tvrdí, že nemusí být množství zboží a služeb, které lze koupit za náš disponibilní důchod, menší, jelikož vycházejí z toho, že inflace zvedá také mzdy apod. Je zde ovšem problém časový. Z krátkodobého hlediska jde nesporně o pokles reálných mezd. Relativně málo se reflektuje problém dopadu inflace na úspory. Ten v žádném případě nevyrovňávají zvýšené úrokové sazby.

Inflaci lze analyzovat ze dvou pohledů. Jednak se na ni lze dívat jako na růst cenové hladiny, nebo jako na pokles kupní síly peněžní jednotky. Výsledek je v obou případech stejný. Teoretickým problémem je, jak správně inflaci měřit. Pokud je inflace měřena indexem spotřebitelských cen, tak jde o to, které položky zařadit do spotřebního koše a jakou jim dát váhu. Kromě toho se inflace měří dalšími cenovými indexy, jako je deflátor hrubého domácího produktu (HDP) a index cen výrobců. Sleduje se však i index cen stavebních prací atd.

V ekonomii se obvykle rozlišují dva druhy inflace, a to poptávková a nákladová. Podle Holmana se liší podle inflačního impulzu, který je vyvolal. V případě poptávkového inflačního impulzu může jít o zvýšení spotřeby, investic, státních výdajů nebo i čistého exportu. Holman ale zároveň zdůrazňuje, že samotný inflační impulz k inflaci nestačí, neboť podmínkou je růst peněžní zásoby.¹ Impulzem nákla-

dové inflace je zvýšení nákladů. Může jít o nárůst mezd, nebo cen komodit, jako je ropa, zemní plyn, kovy, obilniny atd. Inflace se ovšem podle Holmana rozběhne až tehdy, když se centrální banka rozhodne jej akomodovat zvýšením peněžní zásoby.²

Z toho plyne, že úloha centrální banky je klíčová, a to nejen při snižování míry inflace na základě růstu úrokových sazeb tak, aby se inflace vrátila k jí stanovenému cíli (obvykle 2 %).

Inflace se stala hlavním makroekonomickým problémem v roce 2021 a pak zesílila v roce 2022. Na tomto místě je účelné zmínit její tři klíčové příčiny, jak je vyhodnotil Swiss Re Institute (SRI):

- 1) historicky vysoká fiskální podpora, kterou mnohé vlády poskytly svému národnímu hospodářství v době pandemie. Jednalo se například o udržení příjmů osob, které byly zasaženy útlumem ekonomických aktivit,
- 2) silný nesoulad mezi nabídkou a poptávkou, jelikož nabídka byla narušena například restrikcemi v oblasti mobility,
- 3) prudký nárůst cen energií a některých základních komodit, prudce zesílený válkou na Ukrajině.³

Je zřejmé, že fiskální podporu a převis poptávky nad nabídkou lze začlenit pod poptávkovou inflaci, kdežto růst cen energií a komodit pod nákladovou inflaci. Určení příčin a typu inflace je důležité pro zvolení adekvátní politické reakce. Výše uvedené příčiny inflace se týkají období 2020 – 2022. Inflační tlaky v roce 2023 však vycházejí podle řady expertů především z bydlení a služeb a jsou značně podmíněny silou pracovního trhu. To je změna oproti minulému roku, kdy inflaci ovlivňovaly poruchy v dodavatelských řetězcích a účinky války na Ukrajině na ceny komodit (energie a potraviny).

Tento výklad potvrzuje i přístup švýcarské banky UBS, která je lídrem tamního bankovního trhu. Ta tvrdí, že vyspělé země zažily od začátku pandemie následující 3 vlny inflace:

- dočasnou inflaci týkající se zboží dlouhodobé spotřeby (vyvolanou fiskálně),
- komoditní inflaci,
- inflaci taženou zisky, resp. vysokým ziskovým rozpětím (maržemi).

Novým prvkem v tomto přehledu oproti např. výkladu SRI z července 2022 je inflace tažená zisky. Ta není způsobena nerovnováhou mezi nabídkou a poptávkou. Vzniká podle USB tehdy, když podniky přesvědčí klienty, že zvýšení cen je

Tabulka 1: Základní ekonomická prognóza pro hlavní trhy

	Reálný růst HDP				Inflace			
	2023		2024		2023		2024	
	SRI	Konsenzus	SRI	Konsenzus	SRI	Konsenzus	SRI	Konsenzus
USA	1,5 %	1,3 %	0,5 %	0,7 %	4,0 %	4,1 %	2,8 %	2,6 %
Eurozóna	0,4 %	0,6 %	0,3 %	1,0 %	5,5 %	5,4 %	2,6 %	2,5 %
Čína	5,4 %	5,5 %	4,9 %	4,8 %	1,5 %	1,2 %	2,4 %	2,2 %

Pramen: SRI. Citace 6, s. 6. Konsenzus k 6. 7. 2023 (konsenzus = průměr odhadů mezinárodních ekonomických organizací, výzkumných institucí atd.)

férové (např. s ohledem na vysoké ceny energií) a přitom maskují expanzi ziskového rozpětí. UBS vychází z toho, že zvýšení úrokových sazeb k redukci poptávky by eventuálně ztlumilo inflaci taženou zisky, ale považuje to za příliš tvrdý a neúčelný destruktivní politický přístup. Optimální by bylo přesvědčit klienty, aby pasivně neakceptovali zvýšení cen, neboť je to rychlejší a méně destruktivní postup.⁴

I když se doporučuje, aby se do takového procesu zapojila sociální média, je otázkou, zda je to schůdné ekonomické řešení. Nelze účinněji využívat kompetence státu v oblasti cenové kontroly a zvláště kontroly marží?

Jistě lze polemizovat ohledně řešení tohoto typu inflace, ale analytické zacílení UBS se jeví jako správné. Mimo jiné to potvrzuje Mezinárodní měnový fond (MMF) a vůči Evropě zcela natvrdo: „Zvýšené korporátní zisky odpovídaly téměř polovinou za nárůst inflace v Evropě v posledních dvou letech, neboť podniky zvýšily ceny více než činilo zvýšení nákladů importované energie. Nyní pracovníci tlačí na vzestup mezd, aby získali kompenzaci za ztracenou kupní sílu. Aby inflační cíl Evropské centrální banky ve výši 2 % byl dosažen v roce 2025, tak podniky by měly akceptovat menší podíl zisku (resp. menší ziskovou marži).“⁵

Z dosavadního výkladu plyne, že inflace přetrvává více než dva roky, ale že její příčiny se mění a že lze dokonce hovořit

o vývoji inflace ve fázích. Precizní identifikace příčin pak umožňuje je teoreticky zařadit v zásadě pod poptávkovou či nákladovou inflaci. Jelikož příčiny inflace mají jistou setrvačnost, dochází i k prolínání obou druhů inflace.

Zpřísnění měnové politiky – zvýšení úrokových sazeb – se již projevilo a míra inflace se v roce 2023 oproti roku 2022 snižuje a předpokládá se další disinflace, tj. snižování míry inflace. Ale neexistují určité faktory, které budou v příštích letech působit ve směru udržování vyšší míry inflace? Je to zadání pro ekonomickou teorii a výzkum a je možno uvést, že již lze určité takové hrozby v literatuře nalézt. Například podle SRI by inflace měla zůstat strukturálně vyšší i pro zbytek této dekády, a to z těchto důvodů:

- dekarbonizace zůstane v krátkodobém i střednědobém období čistým inflačním faktorem. Přechod na obnovitelné zdroje energie je v prvotních stádiích nákladný a bude pravděpodobně převládat s rostoucím povědomím o globálním oteplování a obavami spojenými s energetickou bezpečností,
- restrukturalizace dodavatelských řetězců vyvolala deglobalizační dynamiku a zvýšené geopolitické napětí vede země k tomu, aby dávaly přednost problematice bezpečnosti a kontroly před náklady,
- politici mohou projevit větší toleranci vůči inflaci. Centrální banky by mohly revidovat stávající cíle, jelikož

Tabulka 2: Vývoj inflace ve vybraných zemích světa v %

Země	2022	2021
Argentina	72,4	48,4
Chile	11,6	4,5
Nizozemsko	10,0	2,7
Rusko	13,8	6,7
Turecko	72,3	19,6
Polsko	14,4	5,1
Írán	48,7	40,2
Rumunsko	13,8	5,0
Česká republika	15,1	3,8
Ecuador	3,5	0,1
Panama	2,9	1,0
Francie	5,2	1,6
Švýcarsko	2,8	0,6
Norsko	5,8	3,5
Izrael	4,4	1,5
Japonsko	3,2	0,2
Jižní Korea	5,3	3,1
Tchaj-wan	2,9	2,0
Čína (CLR)	2,0	0,9

Pramen: SRI. Citace 6. Tabulka X v příloze. Výběr zemí byl proveden autorem tohoto článku

kompromisy ohledně zaměstnanosti a růstu se mohou ukázat jako příliš nákladné. Tolerování vyšších (ale ještě zvládnutelných) úrovní inflace by mohlo umožnit robustnější ekonomickou obnovu.⁶

Tento výčet důvodů není v žádném případě uzavřený. Je nutno vzít v úvahu taktéž předpokládaný demografický vývoj. Stárnutí populace bude vyžadovat větší státní výdaje na zdravotní péči i dlouhodobou péči. To se může projevit i v soukromém pojištění. V USA se vychází z toho, že náklady na zdravotní péči porostou. Soukromé pojišťovny budou muset platit vyšší pojistné plnění, což povede nezbytně ke zvýšení pojistného. Proinflační charakter by mohly mít také přírodní katastrofy, resp. jejich větší počet v příštích letech. I v tomto případě je dopad na pojistné z titulu růstu škodních nákladů zřejmý.⁷

Makroekonomické prostředí s důrazem na inflaci

Toto sub téma lze uvést tezí, že globální ekonomika se ukázala během současného cyklického poklesu jako odolnější než se očekávalo. Pouze eurozóna mírně překročila hranici recese.

SRI předpokládá, že globální hrubý domácí produkt (HDP) se v roce 2023 zvýší reálně o 2,3 % a stejným tempem poroste i v roce 2024. V této prognóze se ale nepočítá s některými významnými riziky, jejichž materializace by mohla vést k nižší úrovni růstu.

O jaká rizika se jedná?

- 1) bankovní sektor v USA čelí problémům následkem rychlého procesu zpříšňování měnové politiky,
- 2) snižování míry inflace bylo pozvolnější než se očekávalo, což naznačuje, že vysoké úrokové sazby mohou přetrvávat delší dobu,
- 3) obnova čínské ekonomiky bude mít tentokrát menší vliv na světové hospodářství, jelikož její růst bude tažen především domácí poptávkou a bude více založen na službách než na výrobě.

I když prognóza dalšího vývoje je zatížena výše uvedenými, ale i dalšími riziky, všeobecně je shoda na tom, že ekonomika USA se bude vyvíjet lépe než ekonomika EU. V Číně bude ekonomický růst výrazně vyšší než v USA a eurozóně a inflace by měla být držena na uzdě. Pokud jde o samotnou eurozónu, je účelné si povšimnout toho, že SRI se dívá na další růst HDP většinou pesimističtěji než je konsenzus trhu.

Přes skutečnost, že SRI bere v úvahu konsenzus trhu, je nutno upozornit, že MMF se aktuálně (údaje z 25. července 2023) dívá na budoucí vývoj skutečně s větším optimismem. Počítá s růstem globálního HDP o 3 %, a to v roce 2023 i roce 2024. Tyto údaje se jeví ale jako slabší v historickém porovnání, neboť průměrný reálný růst globálního HDP v období 2000 – 2019 činil 3,8 %. Co se týče inflace, tak MMF odhaduje globální inflaci v roce 2023 ve výši 6,8 % a v roce 2024 ve výši 5,2 %. Porovnáme-li

tuto prognózu s výše uvedenou tabulkou, tak je zřejmé, že vývoj inflace na hlavních trzích by mohl být ve sledovaných letech pod globální průměrnou úrovní odhadovanou MMF.⁸

Dynamiku rozvoje světového hospodářství budou nadále podporovat nově se rozvíjející země (*emerging countries*). Jejich HDP by se měl v roce 2023 reálně zvýšit o 3,8 %. To vyniká ve srovnání s prognózou pro vyspělé země ve výši 1,1 % v roce 2023. Ovšem bez Číny (tj. Čínské lidové republiky) je jejich reálný růst odhadován v roce 2023 na 2,6 % a v roce 2024 na 3,5 %.

Od inflačního skoku se pozornost tvůrců politik zaměřila na snížení míry inflace až k cíli stanovenému centrálními bankami. V tomto směru je podstatné, aby tato politika byla postupná a bylo možné se vyhnout recesi. Svoji roli hraje například ve většině vyspělých zemích vysoký státní dluh, takže fiskální prostor pro podporu ekonomického růstu je nyní menší.

Je třeba se ještě vrátit k otázce, proč je inflační výhled pro eurozónu horší než výhled pro USA. Jistě je to dáno více faktory, ale jedna věc je nepopiratelná. Rizika spojená s cenami energií v důsledku války na Ukrajině jsou nadále reálná a tyto ceny by se mohly znovu o něco zvýšit v zimě 2023/2024. USA se mohou ve větší míře než země eurozóny opírat o vlastní energetické zdroje.

Pro globální ekonomický růst budou důležité ještě následující dva aspekty:

- existuje určité nebezpečí spočívající v tom, že tvůrci politik přeženou opatrnost a budou podporovat měnové restriktce po delší dobu než se dříve očekávalo,
- jeví se dosti pravděpodobné, že akumulovaný 18 měsíční růst úrokových sazeb, zhoršování úvěrových podmínek a další dopady na bilance podniků budou v příštích čtvrtletích tlumit růst.

Diferencovaný vývoj míry inflace

Globální prognóza ekonomického vývoje v letech 2023 a 2024 zohledňuje pochopitelně výsledky dosažené v předchozím období. Kromě toho je třeba si uvědomit, že globální výsledky jsou kalkulovány na základě výsledků jednotlivých národních ekonomik a že ekonomická situace jednotlivých zemí světa se liší. Tento aspekt nelze v analytické činnosti pominout. Například v době první globální finanční a ekonomické krize nenastal pokles HDP ve všech členských státech EU a dokonce 9 členských států nemuselo přijímat žádná opatření ve svých finančních systémech.⁹ Zmíněná diferenciacie se týká všech základních ekonomických ukazatelů, ale v tomto článku bude demonstrována na nyní stěžejním globálním problému, kterým je inflace.

Do tabulky 2 byly zahrnuty vybrané země, u nichž míra inflace v roce 2022 činila 10 a více procent a země, kde byla vykázána ve stejném roce inflace pod 6 %. Tabulka jasně ukazuje na obrovské rozdíly mezi

jednotlivými zeměmi, přičemž příčiny inflace v dané zemi nelze spojovat jenom s růstem cen energií a komodit. Pokud byla například ve Švýcarsku vykázána v roce 2022 míra inflace ve výši 2,8 %, tak je zřejmé, že se prosadila obezřetná ekonomická politika a pravděpodobně byly docíleny relativně „únosné“ importní ceny. Roli jistě sehrála i struktura tamní ekonomiky. Na druhé straně lze v případě Turecka určitě připustit vliv růstu cen energií a komodit, ale kořeny inflace jsou hlubší a spočívají v naprostém selhání měnové (ekonomické) politiky tamní vlády.

Výhled vývoje pojišťovnictví

Ucelený pohled na další vývoj světového pojišťovnictví nastíní SRI.¹⁰ Ten připouští, že zpomalení ekonomického růstu i silná inflace znamenají výzvu pro pojistitele, ale předpokládá, že pojišťovací sektor bude v příštích dvou letech odolný. Vzhledem k trvajícím inflačním tlakům budou pokračovat tvrdé tržní podmínky v neživotním pojištění, jelikož pojistitelé vyrovnávají zvýšené škodní náklady vyššími sazbami. Nižší pojistná plnění, jakmile dojde k poklesu míry inflace, a vyšší výnosy z investic citlivých na úrokové sazby by mohly podpořit ziskovost. Likvidita i kapitálová pozice pojistitelů jsou v pořádku a měly by jim umožnit, aby odolali a nebyli oťřeseni jakoukoli nestabilitou, jež může ještě nastat. Oproti jiným finančním sektorům jsou pojistitelé podle SRI absorpční, nikoli násobitelé či rozšiřovateli tržních potíží.

SRI odhaduje, že globální pojistné (životního a neživotního pojištění) vzroste v roce 2023 reálně o 1,1 % a v roce 2024 o 1,7 % (obojí pod průměrem za posledních deset let ve výši 2,6 %), a to po poklesu o 1,1 % v roce 2022. S ohledem na vířivý růst se odhaduje, že globální pojistné bude v roce 2023 činit 7,1 bilionu USD, což je historicky rekordní výše. V neživotním pojištění by se mělo globální pojistné v roce 2023 zvýšit reálně o 1,4 %, a to po přírůstku o 0,5 % v roce 2022. Toto zlepšení nastane ponejvíce z důvodu zpevňování sazeb v individuálním pojištění i z důvodu pokračující cenové síly v podnikatelských pojištěních. Trh pojištění motorových vozidel by se měl po třech letech poklesu či stagnace vrátit k růstu, který bude také založen

na zvyšování pojistných sazeb. Pokles pojistného soukromého zdravotního pojištění z důvodu ukončení podpůrných pandemických politik v USA bude pravděpodobně vyrovnán určitým nárůstem pojistného u jiných typů pojištění.

Ziskovost neživotního byznysu by se měla zlepšit díky větším výnosům z investic a zpomalení inflace, která by měla otupit závažnost nákladů na pojistná plnění. Odhaduje se, že ukazatel ROE v neživotním pojištění vzroste v roce 2023 na 7,8 %, a to z 3,4 % v roce 2022. V roce 2024 by se jeho výše mohla dostat na 9,3 %. Náklady na kapitál se zvyšují zároveň se silnějším výnosem z investování, ale SRI předpokládá, že mezera v ziskovosti se zúží. Přiměřenost rezerv se objevila jako klíčový činitel, jelikož dlouhotrvající období příznivého vývoje mizí z důvodu současných i nedávných šoků z titulu vysoké inflace a pandemie COVID-19. Přes disponování velkými rezervami tempo rozpouštění rezerv v sektoru zpomalilo a existují mnohé nejistoty, jako je opožděné vyřizování pojistných událostí, což může být velký problém v obdobích, kdy vysoká ekonomická a sociální inflace tlačí náklady na pojistná plnění nahoru, obzvláště v USA. Dále lze zmínit, že posun inflace od zboží ke službám by mohl mít dopad na odpovědnostní rizika.

V životním pojištění SRI očekává v roce 2023 reálný růst globálního pojistného o 0,7 %. Oproti roku 2022 to představuje zlepšení, neboť tehdy trh poklesl reálně o 3,1 %, protože vysoká inflace umenšila úspory klientů a nominální růst pojistného. SRI odhaduje, že globální pojistné životního pojištění v roce 2024 vzroste reálně o 1,5 %, což by bylo nad desetiletým průměrem ve výši 1,3 %. Zahájení vzestupu úrokových sazeb v roce 2022 nesporně podpořilo zisky v pojišťovacím sektoru. V roce 2023 rostoucí mzdy a úrokové sazby ve vyspělých zemích vytvářejí pozitivní předpoklady pro příznivý růst a ziskovost. Prostředí vyšších úrokových sazeb vytváří lepší podmínky pro anuitní byznys a pro ujednání o přenosu penzijního rizika.

Vývoj globálního pojistného v roce 2022

Výhled vývoje globálního pojišťovnictví v letech 2023 a 2024 je založen na klíčovém předpokladu, že tento obor

Tabulka 3: Globální pojistné v roce 2022

Region/organizace	Pojistné v mil. USD	Změna 2022/2021 v % (očištěno o inflaci)	Podíl na světovém trhu (2022 – v %)
USA a Kanada	3 130 779	0,6	46,2
EMEA	1 756 531	–4,8	25,9
z toho: Afrika	70 176	–2,6	1,0
Asie–Pacifik	1 724 974	–0,1	25,4
z toho: Čína	697 806	2,6	10,3
Svět celkem	6 782 235	–1,1	100,0
z toho: EU	1 130 540	–6,8	16,7

Poznámky:

1) EMEA = Evropa, Střední východ, Afrika.

2) Výběr regionů/organizací z originálního členění SRI provedl autor tohoto článku.

3) Pojistné = hrubé předepsané pojistné.

Pramen: SRI. Citace 6, s. 38

zůstane odolný. Rok 2022 by bylo možno vyhodnotit tak, že pojišťovnictví bylo ekonomickým vývojem, tj. poklesem tempa růstu a vysokou inflací dotčeno, ale nikoli otřeseno.

Z tabulky 3 lze vyvodit například tyto závěry:

- globální pojistné se v roce 2022 reálně snížilo o 1,1 %,
- reálný přírůstek pojistného byl v roce 2022 docílen pouze v regionu USA a Kanada (+ 0,6 %) a v Číně (+ 2,6 %),
- v ostatních sledovaných regionech došlo k poklesu reálného pojistného,
- největší propad reálného pojistného v roce 2022 byl zaznamenán v EU (– 6,8 %),
- EU se v roce 2022 podílela na globálním pojistném 16,7 %. Pokles jejího postavení ve světovém pojišťovnictví je poměrně významný, neboť v roce 2018 činil její podíl na globálním pojistném dle SRI 28,8 %.

Nad rámec výše uvedeného přehledu lze dodat, že globální hrubý domácí produkt (HDP) se podle odhadu SRI zvýšil v roce 2022 reálně o 3 %. To znamená, že globální pojistný trh neudržel v roce 2022 stejné tempo růstu jako globální HDP. Pozici jednotlivých zemí v žebříčku 10 největších pojistných trhů světa dokumentuje tabulka 4.

Z té vyplývá, že:

- USA jsou dlouhodobě největším pojistným trhem ve světě, a to se značným odstupem. Je to dáno ekonomickou vyspělostí této země, ale rovněž tím, že v pojišťovnictví USA hraje významnou roli soukromé zdravotní pojištění. Například skupina UnitedHealth provozující toto pojištění zůstává trvale světovou jedničkou, a to se značným odstupem od dalších soukromých pojišťoven. V roce 2022 vyprodukovala pojistné ve výši 257,2 mld. USD (tj. téměř na úrovni Francie),
- Čína soustavně upevňuje pozici světové dvojky. V roce 2022 vzrostlo v Číně pojistné reálně o 2,6 %,
- z evropských zemí má nejlepší postavení na globálním pojistném trhu Spojené království. V roce 2022 skončilo na třetím místě. Ovšem pojistné se reálně snížilo o 0,9 %,
- ve všech evropských zemích, jež figurují v globálním žebříčku TOP 10, došlo v roce 2022 k reálnému poklesu pojistného, a to nejvíce v Itálii (– 13,4 %) a v Německu (– 6,8 %),
- nejvyšší růst pojistného byl vykázán v Indii (+ 7,7 %), která uzavírá pořadí prvních 10 největších pojistných trhů ve světě.

Nad rámec výše uvedených údajů lze dodat, že Česká republika figuruje v TOP 88 v roce 2022 na 44. místě s pojistným ve výši 8 541 mil. USD.

Vliv inflace na pojištění a možné reakce pojistitelů

Pojistitelé pokládají inflaci vesměs za klíčový problém, protože má dopad například na výnosy z investic, oceňování aktiv a budoucí závazky z pojištění.

Bezprostřední dopad inflace na zisky pojistitelů provozujících neživotní pojištění (majetkové, odpovědnostní a soukromé zdravotní pojištění) je negativní, hlavně z důvodu rostoucích nákladů na pojistná plnění, potřeby doplnit technické rezervy, a to zejména v období stagflace a redukované poptávky. Účinky na zisky pojistitelů provozujících životní pojištění jsou neutrálnější. Většina pojistných produktů životního pojištění (např. rizikové životní pojištění, kapitálové životní pojištění či doživotní penze) nabízejí pojistné plnění, které je nominálně fixováno. Inflace tenduje k erozi hodnoty životního pojištění s fixními výplatami pojistného plnění, má negativní vliv na novou produkci a vede často ke zvýšení storen, resp. storno-kvóty. Nižší úroveň akciových trhů, zvyšující se úrokové sazby a rozšiřující se kreditní rozpětí mají negativní vliv na rozvahu pojistitelů prostřednictvím ztrát vyplývajících z tržního ocenění.

Ovšem na druhé straně vyšší úrokové sazby mají nesporně pozitivní efekt na čistou současnou hodnotu budoucích závazků.

Je nutné počítat rovněž s tím, že inflace povede zákonitě k následnému vzestupu mezd pracovníků v pojišťovnictví a ke zdražení práce všech osob, s nimiž pojistitelé spolupracují.

Z výše uvedeného plyne, že inflace se projevuje ve všech pojistných odvětvích a typech pojištění, ale s různou intenzitou. V pojištění motorových vozidel se promítá růst cen náhradních dílů, mzdových nákladů v opravách a působí i inovace v oblasti opravárenských zařízení. Pojistitelé musejí reagovat obvykle úpravou pojistného. V majetkovém pojištění, například pojištění obytných budov, je podobná situace. Ceny stavebních materiálů vzrostly markantně, nemluví o poruchách v dodavatelských řetězcích a nedostatku některých materiálů, což má přímý vliv na ceny. Jistě je mezi experty všeobecná shoda v tom, že opravdu vysoké ceny energií mají plošný dopad do všech sektorů ekonomiky a ovlivňují též pojištění pro případ přerušení provozu.

Pokud jde o klienty, ti mají většinou problém pochopit důvod či důvody zvýšení pojistného. Přitom v rámci neživotního pojištění pojistitelé chrání spotřebitele před podpojištěním a využívají k tomu příslušné cenové indexy.

Otázkou je, zda a jak mohou pojistitelé inflaci využít i jako příležitost. V tomto směru jsou v příslušné výzkumné zprávě Ženevské asociace obsažena tato doporučení:

- podobně jako v případě pandemie by pojistitelé mohli využít šok z inflace k prezentaci své hodnoty a odolnosti v časech nejistoty. Pojistitelé pomáhají klientům zůstat odolnými, neboť v době finanční zátěže a volatility se hodnota ochrany stává zjevnější,
- současně pojistitelé musejí reagovat na problémy v ziskovosti a solventnosti, jež inflace vyvolává. Do celého spektra možných opatření patří úprava pojistného produktu, úprava pojistného a účinnější řízení nákladů,

Tabulka 4: TOP 10 pojišťných trhů ve světě v roce 2022

Pořadí	Země	Pojistné v mil. USD	Změna 2022/2021 v % (očistěno o inflaci)
1	USA	2 959 808	0,6
2	Čína (ČLR)	697 806	2,6
3	Spojené království (UK)	363 009	-0,9
4	Japonsko	337 812	-0,8
5	Francie	261 254	-4,7
6	Německo	241 633	-6,8
7	Jižní Korea	182 846	0,9
8	Kanada	170 972	0,0
9	Itálie	160 168	-13,4
10	Indie	131 041	7,7

Poznámka: Výběr z 88 hlavních pojišťných trhů ve světě provedl autor tohoto článku.

Pramen: SRI. *World insurance: stirred, and not shaken* [online]. 10. 7. 2023, s. 40 [citace 2023-07-26]. Dostupné z: <https://www.swissre.com/institute/research/sigma-research/sigma-2023-03.html>.

- pojišťitelé musejí být též schopni zvládnout inflační riziko v zájmu klientů. Musejí vyhodnocovat očekávání klientů a reagovat například změnou konstrukce pojistného produktu,
- tvůrci politik a regulátoři by měli upravit solventnostní režimy, jež byly vytvořeny v době nízkých úrokových sazeb, s ohledem na novou makroekonomickou realitu. Dá se totiž předpokládat, že po normalizaci úrovně úrokových sazeb vzroste apetýt klientů po ochraně ve formě finančních garancí.¹¹

Tato doporučení jsou sice obecná, ale naznačují směr reakce pojišťitelů. Ti v žádném případě nechtějí, aby se snížil jejich pojišťný kmen. Proto je zvýšení pojistného vždy pečlivě zvažováno. Přitom je nutno reflektovat specifika jednotlivých typů pojištění a hledat případná jiná řešení. Mezi ně může patřit například zavedení nebo rozšíření spoluúčasti. Lze upravit též předmět pojištění a vypustit ze smlouvy některé pojistné nebezpečí, nebo snížit výši pojistného plnění...

Resumé

The inflation has been a great problem for the world economy, individual national economies and for all sectors of economy including insurance industry in almost 3 last years. This article starts with some theoretical aspects of

inflation concerning e. g. types and reasons of inflation. Then the analysis of the actual inflation follows with the emphasis on the profit-led inflation. Further the author of the article pays the attention to macroeconomic conditions of the development of the global insurance industry. He presents the relevant 2022 data and also sets outlook for 2023 and 2024 as far as especially the GDP, inflation and premiums are concerned. The author demonstrates that the inflation has a different impact on individual states within the world economy and shows some changes in the position of selected insurance markets in global insurance sector. At the conclusion impacts of inflation on insurance are shortly reviewed and naturally recommendations regarding a proper reaction of insurers on the inflation are mentioned too.

Klíčová slova

inlace, příčiny inflace, typy inflace, makroekonomické prostředí, pojištění, globální pojišťovnictví, reakce na inflaci

Keywords

inflation, causes of inflation, types of inflation, macroeconomic environment, insurance, global insurance industry, reactions on inflation

¹ HOLMAN, R. *Ekonomie*. 4. aktualizované vydání. Praha : S. H. Beck. 2005. s. 550

² HOLMAN, cit. 1, s. 554

³ SRI. *World Insurance*. 13. 7. 2022. [online]. [citace 2023-08-01]. Dostupné z WWW: <https://www.swissre.com/institute/research/sigma-research.html>

⁴ UBS. DONOVAN, P. *What is profit-led inflation?* 16. 3. 2023. [online]. [citace 2023-08-01]. Dostupné z WWW: <https://www.bing.com/search?q=What+is+profit+led+inflation&form=ANNT11&ref=c9eeb0b946a247548ff409a7b6755557>

⁵ IMF. *Europe's Inflation Outlook Depends on How Corporate Profits Absorb Wage Gains*. 26. 6. 2023. [online]. [citace 2023-08-01]. Dostupné z WWW: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2023/06/26/europes-inflation-outlook-depends-on-how-corporate-profits-absorb-wage-gains>

⁶ SRI. *World insurance: stirred, and not shaken*. 10. 7. 2023. [online]. [citace 2023-07-25]. Dostupné z WWW: <https://www.swissre.com/institute/research/sigma-research/sigma-2023-03.html>

⁷ LEVENSON, D. *Impact of inflation on insurance: All you need to know*. 21. 7. 2022. [online]. [citace 2023-08-01]. Dostupné z WWW: <https://insureyourcompany.com/blog/impact-of-inflation-on-insurance-all-you-need-to-know/>

⁸ MMF/Reuters. *IMF edges 2023 global economic growth forecast higher, sees persistent challenges*. 25. 7. 2023. [online]. [citace 2023-08-01]. Dostupné z WWW: <https://www.reuters.com/world/imf-edges-2023-global-economic-growth-forecast-higher-sees-persistent-challenges-2023-07-25/>

⁹ HAMPL, M. *Nová regulace finančních trhů. Záchrana nebo zkáza?* Sborník textů. Praha : CEP. Č. 80/2009. s. 14. ISBN 978-80-86547-85-5

¹⁰ SRI. Citace 6.

¹¹ SCHANZ, K. – U.; TRECCANI, P. *The Return of inflation: What it means for insurance*. Geneva : Geneva Association. 23. 1. 2023. [online]. [citace 2023-08-02]. Dostupné z WWW: https://www.genevaassociation.org/sites/default/files/2023-01/inflation_report_summary.pdf

Nová a významně se měnící rizika a možné dopady na pojistitele a zajistitele

Ing. Jaroslav Mesršmíd, CSc., MBA / předseda redakčního kruhu *Pojistných rozprav*

Pro pojistitele je práce s rizikem alfa a omegou jejich činnosti. To se odráží i v legislativě. Například v zákoně o pojišťovnictví se vymezuje pojišťovací činnost jako přebírání pojistných rizik na základě uzavřených pojistných smluv a plnění z nich... Tato definice je samozřejmě širší, ale přebíráním rizik začíná. Není také náhodou, že v regulaci pojišťovnictví podle režimu Solventnost II je kladen mimořádný důraz na řídicí a kontrolní systém a v rámci toho na řízení rizik, přičemž hlavní rizika jsou též konkrétně vymezena. Svět se ovšem neustále mění a pojistitelé musejí na změny reagovat. Vypukla válka na Ukrajině, roste geopolitické napětí, v posledních třech letech se stala globální výzvou vysoká inflace a o deglobalizaci se už nejen hovoří. Je jasné, že pojistitelé se musejí v první řadě zaměřit na ta rizika, která jsou spojena s jejich stávajícím podnikáním. Nicméně nelze pustit ze zřetele nová a významně se měnící rizika („emerging risks“), jež mohou mít fatální dopady na současný byznys i aktivity pojistitelů v příštím období.

Pojetí rizika a „emerging risks“

Úvodem je vhodné stručně zmínit alespoň základní teoretické přístupy k riziku a k „emerging risks“. V ekonomii obecně je rizikem nejistota, která se dá měřit počtem pravděpodobnosti. V pojišťovací praxi se pojem riziko chápal (a možná stále chápe) jako:

- předmět ohrožovaný nahodilým nebezpečím (budova, vozidlo, strojní zařízení atd.),
- událost způsobující škodu, tedy zdroj rizika (požár, havárie, úraz atd.) – nejčastější způsob chápání pojmu riziko,
- pravděpodobnost vzniku náhodné události.¹

Při práci například s anglickým textem se lze často setkat s tím, že rizikem se skutečně myslí též budova, která je pojištěna nebo má být pojištěna. Toto široké pojetí by mohlo být matoucí, proto se hledalo právní ukotvení daného pojmu.

Posun v chápání rizika přinesl zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, jehož klíčové části byly zrušeny a nahrazeny zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník,

ve znění pozdějších předpisů. Reagovalo se v zásadě na problémy s uplatňováním pojmu riziko v praxi. Pojem pojistné nebezpečí byl vymezen jako možná příčina vzniku pojistné události. To znamená, že za pojistná nebezpečí jsou označovány např. požár, vichřice, vloupání, úraz či nemoc. Pojistným rizikem je pak pravděpodobnost vzniku pojistné události vyvolané pojistným nebezpečím. Nicméně někteří právní experti jsou názoru, že ani zákon o pojistné smlouvě, ani nový občanský zákoník nepracují s těmito pojmy pregnančně a že jsou tyto pojmy zaměňovány.²

Některá konkrétní rizika, týkající se pojišťovny a mající vazbu na solventnost, jsou definována v zákoně č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví, ve znění pozdějších předpisů, a to konkrétně v § 3 odst. 7. U řady z nich se klade důraz na riziko ztráty nebo změny ve finanční situaci. Je třeba brát v úvahu, že daná rizika jsou vymezena pro účely zmíněného zákona, tedy mají vztah k solventnostnímu režimu. I když nelze vyloučit jisté výkladové problémy, tak současná situace z hlediska právního uchopení rizika je určitě jasnější než před rokem 2005.

Pokud jde o „emerging risks“ je nutno uvést, že v zahraniční odborné literatuře není tento pojem jednoznačně definován. Vždy je třeba sledovat, jak je v konkrétní studii nebo monografii vymezen a používán. Například Swiss Re Institute (SRI) jimi rozumí nová (tj. nově vznikající) a významně se měnící rizika. Tato rizika je obtížné kvantifikovat, přičemž by mohla mít závažný dopad na společnost a průmysl. Jedna z top globálních zajišťoven – Hannover Re – je specifikuje jako nová nebo budoucí rizika, jejichž nebezpečnostní potenciál nelze spolehlivě určit (není znám) a jejichž implikace je obtížné ocenit. Možná někoho překvapí zahrnutí do této definice budoucích rizik. Jisté vysvětlení vyplývá z článku německé novinářky Hiltrud Bontrup, která se zamýšlí nad nejistotami v současném světě. Vysvětluje, že utlumení či zastavení výroby v důsledku pandemie, omezení základních lidských práv a globální recese je v podstatě nic ve srovnání s tím, co by mohlo přijít v příštích dekáдах. Odborníci na katastrofy malují hrůzné scénáře: teroristické útoky, kybernetické útoky, výpadky elektrického proudu trvající po několik dní, rabování, rozsáhlé demonstrace zoufalců v ulicích. K tomu je nutné doplnit budoucí možné dopady na přírodu atd.

Americký rizikový analytik Nassim Nicholas Taleb označuje takové rozhodující události, které lidstvo zcela překvapí

a běh světa změní, jako „černé labutě“³ Teroristický útok na Světové obchodní centrum dne 11. 9. 2001 zničil ve světě pocit jistoty, finanční krize 2007 – 2008 otrásla globálním finančním systémem apod. Koronavirová krize je ovšem podle Taleba „bílou labutí“. Ty mají definičně stejný globální potenciál rozvratu jako „černé labutě“, ale liší se od nich tím, že jsou předvídatelné. Je účelné dodat, že Banka pro mezinárodní platby začala počátkem roku 2020 používat pojem „zelená labuť“. Jde totiž o to, že změna klimatu a její důsledky, pokud by působily společně, by mohly vyvolat takovou ničící sílu, jakou doposud nikdo nespasil.

Světové ekonomické fórum (World Economic Forum – WEF) používá pojem „nová rizika“ a pokládá je za globální rizika, přičemž rozlišuje technologická, krystalizující a zvýšená rizika. Je logické, že technologická rizika jsou výsledkem technologických změn a inovací. Krystalizující rizika jsou v podstatě nová rizika, jež působí mimo hranice běžného poznání. Zvýšená rizika jsou známá rizika, jež je obtížné měřit, a to z důvodu jejich globální dimenze⁴. Tento přehled definic určitě přibližuje chápání podstaty nových rizik. Na základě výše uvedeného výkladu se lze spíše k přiklonit k tomu, že jde o nová i významně se měnící rizika.⁵

Nových rizik je široká škála a stěží je lze vtěsnat do jedné definice. Přesto je účelné zvláště kvůli nezbytným politickým a ekonomickým preventivním opatřením tato rizika rozčlenit do kategorií. Například WEF používá tuto klasifikaci: ekonomická rizika, environmentální rizika, geopolitická rizika, společenská rizika a technologická rizika.⁶

Globální rizika z hlediska závažnosti

Výzkumné instituce věnují pozornost jak novým a významně se měnícím globálním rizikům (dále jen „nová rizika“), tak globálním rizikům, jež jsou relativně známa. Například WEF sestavuje každoročně žebříček globálních rizik dle jejich závažnosti, který je prezentován z krátkodobého a dlouhodobého hlediska v níže uvedené tabulce 1. V souvislosti s touto tabulkou je účelné nejdříve upozornit, že uvedené pořadí má vysokou vypovídací schopnost. Pro sestavení této krajiny rizik byly využity názory na vnímání rizik od 1200 expertů z akademického prostředí, byznysu, vlád, mezinárodní komunity a občanské společnosti. Z tabulky vyplývají jasné rozdíly v závažnosti rizik z krátkodobého a dlouhodobého pohledu. Vývoj globálních rizik v příštích 2 letech je nesporně ovlivněn stávající ekonomickou situací, tj. inflací a poklesem reálných mezd. Přírodní katastrofy a extrémní klimatické události jsou stále aktuální a je nutno s nimi počítat v krátkodobém i dlouhodobém horizontu. Zdaleka není vyloučena geoeconomická konfrontace. Z dlouhodobého pohledu se dostává do čela žebříčku klimatická změna, resp. neúspěch při jejím zmírňování, a selhání při adaptaci. Z žebříčku WEF je naprosto zřejmé, že většina výše uvedených rizik se **přímo** týká pojišťovnictví (např. krize životních nákladů, přírodní katastrofy, geoeconomická konfrontace atd.).

Nová rizika a pojišťovnictví – souhrnný pohled

V pojišťovnictví sledují a analyzují vývoj globálních rizik výzkumné instituce, jako je například SRI nebo Ženevská asociace (Geneva Association), ale také zajišťovny, jež mají

Tabulka 1: Globální rizika seřazená dle závažnosti

2 roky		10 let	
Pořadí	Riziko	Pořadí	Riziko
1	Krize životních nákladů	1	Selhání při zmírňování klimatické změny
2	Přírodní katastrofy a extrémní klimatické události	2	Selhání při adaptaci na klimatickou změnu
3	Geoeconomická konfrontace	3	Přírodní katastrofy a extrémní klimatické události
4	Selhání při zmírňování klimatické změny	4	Ztráta biodiverzity a kolaps ekosystémů
5	Eroze sociální soudržnosti a polarizace společnosti	5	Rozsáhlá nedobrovolná migrace
6	Rozsáhlé poškození životního prostředí	6	Krize přírodních zdrojů
7	Selhání při adaptaci na klimatickou změnu	7	Eroze sociální soudržnosti a polarizace společnosti
8	Rozšíření kybernetické kriminality a kybernetická nejistota	8	Rozšíření kybernetické kriminality a kybernetická nejistota
9	Krize přírodních zdrojů	9	Geoeconomická konfrontace
10	Rozsáhlá nedobrovolná migrace	10	Rozsáhlé poškození životního prostředí

Zdroj: WEF. *The Global Risks Report 2023* [online]. Leden 2023 [citace 2023-08-16]. S. 6. Dostupné z: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf

skutečně globální dosah, a významné mezinárodně aktivní pojišťovací skupiny. Například SRI zveřejnil dne 14. června 2023 již 11. zprávu nazývanou SONAR, která odhaluje významně se měnící a nově vznikající rizika (tedy „nová rizika“) vyplývající z dynamických, geopolitických a sociálních změn v dnešním světě. Je v ní zkoumáno 18 nových rizik a trendů při rozčlenění do těchto oblastí:

- demografické a sociální prostředí,
- politické a ekonomické prostředí,
- technologické a přírodní prostředí,
- konkurenční a podnikatelské prostředí.⁷

Jedním z takových rizik je „otevírání“ Arktidy. Jelikož se Arktický oceán a přilehlé území oteplují dvakrát až třikrát rychleji než zbytek zeměkoule, tak led taje a začínají se otevírat nové zkrácené lodní trasy. Nicméně tato oblast je ožehavým místem z hlediska potenciálního geopolitického napětí, což vyvolává obavy ohledně toho, jak zde budou řízeny či kontrolovány ekonomické aktivity a související rizika.

Patrick Raaflaub, hlavní manažer rizik skupiny Swiss Re, je názoru, že větší ekonomické zájmy, klimatická změna a geopolitické napětí činí z Arktidy semeniště pro nově vznikající rizika a kumulaci potenciálních rizik. Celkově je cílem zprávy SONAR zapojit proaktivně klienty pojišťovny a zajišťovny i zainteresované osoby do diskuze o nově vznikajících rizicích. Podle Raaflauba je třeba být připraven, a proto je nutno nalézt nejlepší cesty k jejich prevenci a zmírňování.

Potenciálně významným rizikem, i když více futuristickým, je dle zprávy SONAR technologie pro řízení slunečního záření, jež by mohla být použita pro ochlazování Země. I když to neřeší klíčovou příčinu globálního oteplování, zejména emise skleníkových plynů, tak by to mohlo pomoci ke snížení globální teploty. Ovšem takové technické postupy, jako je injektování vysoce reflexivních částic do atmosféry s cílem odrazit sluneční světlo zpátky do prostoru, by mohly otevřít, resp. vyvolat, celou řadu nových environmentálních rizik a vytvořit potenciál pro mezinárodní konflikty. Pokud by byl daný záměr realizován a pak náhle ukončen, tak důsledkem takového řízení slunečního záření by mohlo být rychlé zvýšení teploty, jež by přineslo související klimatické efekty. Mohlo by to vést k nárůstu nebo geografickému posunu, pokud jde extrémní klimatické události, jako jsou sucho nebo hurikány. Otázkou by bylo, jak kompenzovat utrpené negativní dopady.

Jiné nově vznikající riziko v technologické oblasti by mohlo pocházet ze složitých systémů strojového vzdělávání a umělé inteligence. Tyto dvě oblasti s vysokým dopadem táhnou novou vlnu technologického pokroku. Jelikož používání umělé inteligence se zvyšuje, tak to samé nastává v oblasti možných rizik s ní spojených. Profesionální hackeři mohou nejen pozměnit modely tak, že budou dělat chyby nebo nechají unikat informace, ale mohou také narušit výkon modelu prostřednictvím zkomolených školicích (tréninkových) údajů nebo krádeží a extrahováním modelů strojového vzdělávání.

Ve zprávě SONAR se rovněž zdůrazňuje, že nástup umělé inteligence zvyšuje příležitosti pro podvod a ztrátu duševního vlastnictví. Může jít například o padělané ratingy bonity, nebo kreditní ratingy používané pojišťovny k ocenění rizik klienta. V autopojištění mohou být systémy řízení škodních událostí založené na umělé inteligenci oklamány tak, že „vidí“ masivní škodu, i když ve skutečnosti k žádné škodě nedošlo.

Pro zájemce o tuto problematiku může být přínosné, že ve zprávě SONAR jsou celkově zkoumána tato nová rizika a trendy:

- rizika spojená s pokrokem v medicíně a jeho vliv na očekávanou délku života,
- přehlednuté expozice (rizika) v životním a soukromém zdravotním pojištění (trend),
- ptačí chřipka,
- riziko globální dluhové krize,
- rizika spojená s uzavíráním trhů (protekcíonismem),
- nová rizika v Arktidě,
- nebezpečí plynoucí z uvolnění jaderného záření,
- rizika a sociální média,
- rizika spojená s kybernetickými útoky,
- rizika plynoucí z řízení slunečního záření,
- rizika v oblasti toxických chemikálií,
- udržitelná recyklace a vznikající odpovědnost,
- digitální platby – rizika poruch v bezhotovostní ekonomice,
- digitální zdvojení – rizika spojená s virtuálním testováním produktu (trend),
- generativní umělá inteligence (trend),
- injekce za účelem snížení váhy (obezity) a dlouhodobá zdravotní rizika (trend),
- všestranná digitalizace v pojišťovně a možná rizika.⁸

Záběr výzkumu SRI je tedy značný a témata jsou nesmírně přitažlivá, což ukazuje na potřebu hlubšího pohledu na vybraná rizika a trendy, resp. na jejich podstatu, dopady a implikace, s tím, že v řadě případů budou autorem tohoto článku doplněny některé informace a statistická data.

Rizika spojená s pokrokem v medicíně a jeho vliv na očekávanou délku života

Autoři z SRI se věnovali mimo jiné též vlivu pokroku v medicíně na očekávanou délku života, resp. dobu dožití. Výchozí teze zní takto: „Pokrok v medicíně prodlužuje život, mění očekávanou úmrtnost a vytváří nové příležitosti pro pojištění.“

Potenciální dopady jsou vymezeny následovně:

- nejistoty ohledně výsledku inovací týkajících se odhalování nemocí a diagnostiky, vývoje léků a technologií v oblasti péče atd. činí složitějším přesně predikovat trendy v úmrtnosti a nemocnosti,
- modelování jednotlivých typů životního a soukromého zdravotního pojištění bude komplikovanější, jelikož inovace v medicíně pozměňují očekávanou délku života,

- zanedbání lékařské péče a škodní události v oblasti odpovědnosti za výrobek u nových terapií/léčení, které by měly prodloužit dobu života, jsou možné.

Průměrná očekávaná délka života ve světě se zvýšila za posledních více než 60 let téměř o 23 let. Konkrétně tento ukazatel vzrostl ze 49,4 let v období 1955 – 1960 na 72,3 let v období 2015 – 2020. 21. století bude tudíž typické stárnutím populace. Počet starších osob v absolutním vyjádření a jako podíl na světové populaci bude dále narůstat. Očekává se, že do roku 2050 bude jedna ze šesti osob ve světě ve věku vyšším než 65 let. V roce 2019 to bylo 1 : 11. Odhaduje se, že globálně počet lidí přes 65 let věku vzroste z 0,7 mld. v roce 2019 na 1,5 mld. v roce 2050, což představuje zvýšení o 120 %.

Delší očekávaná doba dožití vyplývá ze zlepšení dětské úmrtnosti a celkových zdravotních podmínek společnosti jako celku, včetně lepšího chápání základních rizikových faktorů (lepší životní styl, zlepšení přístupu ke zdravotní péči apod.).

Pokrok v medicíně pokračuje. Existují nové léčebné postupy například u takových nemocí jako Alzheimer a osteoporóza, které se týkají většinou starších generací. Nicméně, jak lidé stárnou, tak jsou více zranitelní či náchylní ke komorbiditě⁹, která může existovat v širokém rozsahu, včetně onemocnění pohybové soustavy, demence, plicních nemocí a cukrovky.

Nemoci spojené se stářím a chronické nemoci mají v současné době značný podíl na poskytování zdravotní péče ve vyspělých zemích. To na mnoha trzích vedlo ke zvýšené potřebě financování/podpory zdravotní péče. Rostoucí náklady na zdravotní péči se mohou také promítnout do vyššího pojistného u příslušných pojištění.

U životního pojištění se může stát modelování ohledně vyššího věku náročnějším, protože lékařské inovace mění očekávanou délku života. To bude mít vedlejší účinky na řešení v oblasti dlouhověkosti. Například pojišťovací služby v rámci životního a soukromého zdravotního pojištění mohou rovněž zahrnovat opce týkající se financování péče o starší osoby v jejich vlastních domech/bytech spíše než v nemocnicích nebo jiných povolených/certifikovaných zařízeních pro poskytování péče.

Bude také pokračovat rozvoj nové léčby respektující horší zdravotní stav ve stáří. Vzhledem k jejich typicky křehčí konstituci mohou být starší osoby při zvládání reakce na nové léky či léčebné postupy zranitelnější než jiné věkové skupiny. To vytváří i jistý potenciál pro škody z titulu odpovědnosti za výrobek a zanedbání řádné lékařské péče. To znamená, že odpovědnostní pojistitelé by mohli být více vystaveni příslušným rizikům.

Rizika související s otevíráním Arktidy

Klimatická změna přivodila „otevírání“ Arktidy tím, že vznikají nové lodní a obchodní trasy. Ekonomický a strategický potenciál tohoto regionu roste. Ale také je zde potenciál

pro environmentální rizika a geopolitické napětí. To narušuje spolupráci a správu i řízení a vytváří nová rizika nebo stávající rizika významně mění.

Potenciální dopady jsou SRI vymezeny následovně:

- poptávka po pojištění týkající se ekonomických aktivit v regionu Arktidy pravděpodobně poroste (obchod – námořní pojištění, rybářství, těžba, turistika atd.),
- ekonomické a geopolitické nejistoty přinášejí strategická a reputační rizika,
- potenciál pro narušení podnikatelských aktivit v regionu, včetně jeho druhotných účinků na globální dodavatelské řetězce, se zvyšuje,
- otevírání Arktidy a tání permafrostu (trvale zmrzlá půda) zvyšuje environmentální rizika, jež by mohla mít dopady na majetek a speciální typy podnikání. Znečištění by mohlo aktivovat odpovědnostní pojištění,
- uvolnění a migrace patogenů (živých původců nemoci – bakterie, vir, hniloba), dříve zamrzlých v ledu a permafrostu, by mohla být zdrojem nových epidemií/pandemií,
- spolupráce mezi osmi členy Arktické rady byla přerušena, což vyvolává správní, regulační a právní nejistoty. To bude mít vliv také na regulační rámec týkající se pojištěných osob a pojistitelů,
- možnost vojenského konfliktu v regionu vzrostla. Mění se tím krajina rizik pro entity, jež jsou v regionu aktivní a také pro jejich pojistitele.

Faktem je, že **Arktický oceán a přilehlé oblasti se otepľují dvakrát až třikrát rychleji než zbytek zeměkoule.**

Tím pádem ledová pokrývka Arktického oceánu více taje a stává se prostupnou. To vede k otevírání nových kratších lodních tras a příležitostí pro turistiku, jak bylo zmíněno. Otevírání Arktidy představuje ale také nové příležitosti pro těžbu (kovů, ropy a plynu) a rybářství.

Rizika vyplývají i z toho, že rostoucí teplota vede k uvolňování metanu a jiných skleníkových plynů, jež byly dříve vázány v půdě a ledu, čímž se dále urychluje globální oteplování. Tání mořské ledové pokrývky a permafrostu ohrožuje základy budov v regionu a vůbec existenci či životy. Začínají mizet zdroje potravy z moře i ze zvěřiny a některé domy tamní populace se hroutí.

Růst teploty změní i rizikový profil v tomto regionu. K dopadům patří kromě environmentálních rizik též zvyšování hladiny moře, které ohrozí osídlení a průmyslová zařízení. Mohou být rovněž odhaleny a rozptýleny toxické odpady, které zde byly uskladněny v předchozích dekáдах v rámci vojenských, těžebních a jiných „dobrodružství“. Tající led a rozmrazující se permafrost mohou vést k uvolnění infekčních patogenů, tj. nových zdrojů potenciálních epidemií a pandemií. Další hrozbou jsou ničivé požáry a vlny veder, což může mít vliv na kvalitu půdy a potravy a může to změnit skladbu arktických lesů, jež by se mohly stát méně odolnými.

Tabulka 2: Veřejný dluh k hrubému domácímu produktu (HDP) v roce 2022

Země	Zadlužení
Japonsko	261,29 %
Řecko	177,43 %
Itálie	144,7 %
Singapur	134,1 %
USA	121,68 %
Francie	116,9 %
Kanada	113,3 %
Belgie	103,8 %
Rakousko	101,1 %
Německo	77,4 %

Zdroje:

1) Statista. Public Debt... [online]. [citace 2023-08-17]. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/268177/countries-with-the-highest-public-debt/>

2) OECD. General Government Debt [online]. [citace 2023-08-17]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/gga/general-government-debt.htm>

Bližší vysvětlení si zaslouží funkce a činnost výše zmíněné Arktické rady (dále jen „Rada“). Je jasné, že státy s pobřežím u Arktického oceánu mají své strategické zájmy a vojenské ambice. Jde o tyto státy: Norsko, Švédsko, Finsko, Rusko, USA, Kanadu, Dánsko a Island. V každém případě lze uvítat, že začaly spolupracovat v Radě, která je orgánem pro správu a řízení v regionu. Všechna její rozhodnutí a stanoviska vyžadují souhlas všech osmi států. Rusko předsedá Radě v období 2022 – 2023. Ovšem po invazi Ruska na Ukrajinu deklarovalo ostatních sedm členských států přerušeni vztahů s Ruskem.

Rozhodování je tudíž odloženo či dáno k ledu, což blokuje společné úsilí v oblasti výzkumu, monitorování životního prostředí a vytváření společných standardů pro lodní dopravu a rozvoj odvětví ropy a zemního plynu.

V období 2023 – 2025 bude předsednictví Rady vykonávat Norsko. Chce navázat na pozitivní výsledky dosažené za více než 25 let a soustředit se na tyto priority: oceány, klima a životní prostředí, udržitelný ekonomický rozvoj a lidé na Severu.¹⁰

Riziko globální dluhové krize – důsledek rostoucích úrokových sazeb

Jde o to, že úrokové sazby rostou v době, kdy úrovně státních dluhů jsou na historickém vrcholu. Vysoká dluhová služba zvyšuje riziko výpadku splátek a může zúžit prostor pro budoucí investice a ekonomický růst.

Potenciální dopady jsou SRI vymezeny následovně:

- rostoucí náklady na dluhovou službu mohou zpochybnit vládní finance a mohou odhalit skrytá zranitelná místa vytvořená mezi účastníky finančních trhů, která se vytvořila v prostředí nízkých výnosů a nízké volatility úrokových sazeb,
- vysoká dluhová zátěž států by mohla vést k redukcí investic do infrastruktury a veřejných služeb a na základě toho by mohlo vzniknout potenciálně více selhání v oblasti kritické infrastruktury a zdravotních služeb,
- pokles veřejných investic zaměřených na růst by mohl vést k vyšší nezaměstnanosti, poklesu produktivity a potenciálně k sociálnímu neklidu. Tento neklid by mohl zasáhnout pojištění úvěru, pojištění kaucí, pojištění majetku, pojištění pro případ přerušeni provozu a pojištění pro případ politických rizik,
- současná krize životních nákladů by mohla zhoršit dluhovou krizi oslabením kupní síly spotřebitelů, což by vedlo k poklesu nákupu pojištění a nakonec k poklesu odolnosti společnosti.

Závažnost tohoto rizika je vhodné dokumentovat údaji o dluhu některých vyspělých zemí v tabulce 2.

K tomu lze dodat několik zásadních informací:

- v rámci ekonomické governance EU je jedním z klíčových ukazatelů právě poměr celkového státního dluhu k HDP s tím, že limitní hranice je 60 %. Před pandemií bylo dodržování tohoto limitu ostře sledováno a při jeho překročení hrozily sankce,

- je třeba upozornit i na trendy. V roce 2002 činilo hrubé zadlužení EU 60,3 %, v roce 2012 pak 85,1 a v roce 2021 o něco více, a to 87,9 %. Dramatičtější vývoj nastal v USA. V roce 2002 bylo zadlužení na úrovni 55,4 %, v roce 2012 na úrovni 102,7 % a údaj za rok 2022 je obsažen ve výše uvedené tabulce,
- vysoce zadlužené jsou samozřejmě i rozvojové země. Pokud jde o rok 2022, tak nejvyšší zadlužení měly tyto tři státy: Eritrea (163,77 %), Venezuela (157,81 %) a Súdán (127,5 %).

Uzavírání trhů – když geopolitika polarizuje podnikání

Volné trhy usnadňují globální podnikání pojistitelů a zajišťatelů. Další polarizace geopolitických aliancí by mohla vést k vzájemně se vylučujícím trhům a ztížit globální pojišťovací a zajišťovací byznys.

Potenciální dopady jsou SRI vymezeny následovně:

- ztráta přístupu na trh z důvodu fragmentace globální ekonomiky do regionálních bloků by měla negativní dopady na pojištění. Protekcionistická opatření by mohla vyústit v nižší růst. Regulatorní nejistota má vliv zvláště na dlouhodobý obchod,
- komplexita geopolitických aliancí a sankční režimy zvyšují právní riziko a riziko compliance (shoda s právními předpisy) a taktéž náklady pro pojistitele a zajišťatele,
- provozní výzvy zahrnují též potenciální narušení dodavatelských řetězců, hrozbu kybernetických útoků a průmyslovou/obchodní špionáž,
- portfolia aktiv a pasiv by se mohla dostat v případě vojenského konfliktu pod tlak a mohlo by vzniknout napětí v oblasti řízení likvidity, což by zvýšilo náklady na kapitál.

Trend k polarizaci ve světovém hospodářství nesporně zesílil v souvislosti s válkou na Ukrajině, což vyvolalo sankce ze strany vyspělých zemí vůči Rusku. Ale problém je hlubší. Jednak jde o snahu Číny se více prosazovat v globálním rámci a vůbec o konkurenční napětí ve vztazích Čína versus USA. Další podstatný aspekt souvisí s protekcionismem. Po první globální finanční a ekonomické krizi 2008 – 2009 se země sdružené ve skupině G20 dohodly na volném obchodu, tedy na stopce pro protekcionismus, kdežto současné geopolitické napětí uvolnilo zábrany a vede k většímu zavádění protekcionistických opatření spojených například s deglobalizací.

Tato tvrzení lze doložit fakty. Například zpráva Světové obchodní organizace (WTO) ze dne 6. prosince 2022 vyplývající z monitoringu světového obchodu dokládá, že obchodní restrikce se rozšiřují v kontextu ekonomické nejistoty způsobené pandemií Covid-19, válkou na Ukrajině a potravinovou krizí. Znepokojující je závěr WTO v tom smyslu, že zavádění restrikcí ze strany členů WTO nabírá na tempu, především co se týče potravin, krmiv a hnojiv.¹¹

Toxické chemikálie – škody způsobené kontaminací jsou na obzoru

Pokrok v atributivní vědě¹² týkající se chemikálií a změna právních předpisů týkajících se životního prostředí mají nyní potenciál spustit majetkové škody nebo škody na zdraví z titulu chemikálií, jež se dostaly do životního prostředí v minulosti.

Potenciální dopady jsou SRI vymezeny následovně:

- nové vědecké metody a schopnosti kalkulace činí snazším přiřadit (či připsat, přisoudit) chemikálie k jejich zdroji a odhalit dříve neviditelná spojení mezi chemikáliemi, životním prostředím, majetkovou škodou a/nebo škodou na zdraví,
- v kontextu se zpříšňováním legislativy a regulace mohou tato zjištění vést ke škodám v pojištění obecné odpovědnosti, pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou členy orgánů společnosti a managementu i pojištění odpovědnosti za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání,
- všudypřítomnost a dlouhodobý akumulací potenciál určitých chemikálií vytvářejí takový typ rizika, které lze označit jako dlouho latentní a vedoucí k sériovým škodám (více škod ze stejné příčiny). Mohlo by to mít dopad na zainteresované osoby v řetězci chemický průmysl, distribuce, uživatelé a také na prodejní hodnotu.

Tato výzva může vyplynout z vědeckého poznání v příštích letech. Dá se předpokládat, že v EU budou možné problémy řešeny v rámci strategie udržitelnosti týkající se chemikálií. Ovšem chemikálie představují nebezpečí všeobecně. EU udává, že chemikálie jsou regulovány zhruba 40 právními akty EU. Ale 84 % občanů EU se přesto obává vlivu chemikálií obsažených v produktech „pro všední den“ na jejich zdraví.¹³

Generativní umělá inteligence

Rychlý rozvoj generativních systémů umělé inteligence (Artificial Intelligence – AI) otevírá příležitosti pro upisování a vyřizování pojistných událostí. To současně vyvolává otázky týkající se vlastnictví a souvisejících rizik.

Velké sady dat tvoří jádro modelů generativní AI – souboru algoritmů – které mohou vytvářet zdánlivě realistický obsah jako je text, obrázky nebo audio využívající tréninková data. Otázkou je, kdo vlastní co. Sběr velkých souborů dat vyvolává otázky ohledně vlastnictví dat a rovněž obavy týkající se kvality dat a jejich zkreslení. Toto vlastnictví je stále ještě nový fenomén, ale v USA a Spojeném království probíhá několik soudních procesů napadajících data používaná a vytvářená v generativních AI modelech. Nedávno byla několika umělci podána skupinová žaloba, jelikož jejich obrázky byly použity k tréninku nástrojů generativní AI. Mezitím několik platforem zakázalo umění generované AI. To představuje pro pojišťovnictví riziko, jelikož hromadné či skupinové žaloby mohou být nákladné. I když právní spory, spolu s existující a novou legislativou, napomohou

ustavit určité základní principy, tak průmysl AI se bude pravděpodobně adaptovat na nové technikou generované narušení, a to podobným způsobem jako jiné sektory, jež byly dotčeny inovacemi. Například před 15 lety utrpěl hudební i filmový průmysl ztráty a bojoval o práva týkající se ilegálního stahování. Pak na základě inovací se objevily platformy umožňující spotřebitelům legálně online poslechnout a sledování obsahu, přičemž jsou současně kompenzována práva držitelů.

Další riziko, jež je relevantní pro pojišťovnictví, se týká toho, že veřejně dostupné systémy generativní AI mohou odrazovat lidi, pokud jde o využívání lékařského, právního a finančního poradenství. Tyto systémy provádějí prognózu toliko na základě používání tréninkových dat (tj. dat vložených do systému). Nepřístupují k datům v reálném čase, čímž mohou generovat zavádějící informace. Na základě takových informací se může příslušná osoba rozhodnout nevyhledat například lékařskou pomoc, když ve skutečnosti by měla být návštěva lékaře správným postupem. Výsledkem může být zhoršení zdravotního stavu, vyžadující intenzivnější a nákladnější léčení v budoucnu a následně vyšší plnění ze zdravotního pojištění.

Pokud je soubor tréninkových dat příliš omezený nebo jsou v něm zkreslení nebo nesprávnosti, tak předpovědi/odpovědi budou podobně zkreslené a nepatřičné. To by mohlo vést k pojistným událostem u pojištění odpovědnosti za škodu při výkonu povolání lékaře nebo soudním sporům v oblasti profesní odpovědnosti. Na druhé straně modely generativní AI mohou být „školeny“ (tj. zásobeny daty) na základě interních znalostí a procesů. Pojistitelé mohou modely generativní AI např. nasadit za účelem zlepšení efektivnosti vnitropodnikového manuálního upisování a procesů likvidace pojistných událostí.

Závěrem je na místě podtrhnout, že nová rizika nelze opomíjet či podceňovat. Naopak ta nová rizika, jež jsou případná pro danou pojišťovnu či zajišťovnu, je zapotřebí v pojišťovací praxi sledovat, analyzovat, vyhodnocovat a zmírňovat.

Resumé

Emerging risks and potencial impacts on insurers and reinsurers

The main objective of this article is to present some emerging risks especially on the basis of the relevant research of the Swiss Re Institute (SRI). But the author starts with some theoretical issues. He identifies notions as a risk, emerging risks, global risks and informs about the opinion of the World Economic Forum on the severity of global risks. Concerning the research of the SRI it is at first introduced its comprehensive approach to emerging risks and the set of 18 emerging risks and trends. Then due to a high explanatory value of the research study some following emerging risks are described in the more detailed way and that: impact of medical advances on life expectancy, new risks in Arctic, global debt distress, risks connected with protectionism, toxic chemicals and generative artificial intelligence. The author adds his comments, information and data which can underpin some conclusions. It is clear that emerging risks can not be underestimate. It is necessary to observe them, to analyze and to mitigate them if it is possible.

Klíčová slova

riziko, globální riziko, nová a významně se měnící rizika, závažnost rizik, očekávaná délka života, globální dluh, toxické chemikálie, generativní umělá inteligence, Arktida

Keywords

risk, global risk, emerging risks, severity of risks, life expectancy, global debt, toxic chemicals, generative artificial intelligence, Arctic

¹ DUCHÁČKOVÁ, E. *Principy pojištění a pojišťovnictví*. 1. vyd. Praha: Ekopress, s.r.o. 2003, s. 12. ISBN 80-86119-67-X

² KARFÍKOVÁ, M.; PŘIKRYL, V.; VYBÍRAL, R. a kol. *Pojišťovací právo*. 2. přepracované vydání. Praha: Leges. 2018, s. 281. ISBN 978-80-7502-271-4

³ Jedna z definic „černé labutě“ zní: Následky vysoce nepravděpodobných událostí také teorie černé labutě – jde o metaforu popisující důležité neočekávané události, které mají významný dopad na společnost. Tyto události se odchyľují od toho, co je běžné, a proto je obtížné je předvídat. Často se objevují snahy tyto události ze zpětného pohledu racionalizovat. (https://cs.wikipedia.org/wiki/Teorie_černé_labutě).

⁴ ICIR. *Emerging Risks and Limits of Insurability*. 2015. [online]. [citace 2021-07-25]. Dostupné z WWW: [Brochure_Karels_Club_Emerging_Risks_and_Limits_of_Insurability_11-12_Jun_2015.pdf](https://www.brochure_karelsclub.org/insurability_11-12_Jun_2015.pdf) (icir.de)

⁵ Více v článku: MESRŠMÍD, J. Teoretický i praktický přístup k pojistitelnosti. *Pojistné rozpravy* 38/2021, s. 24 - 36

⁶ ICIR. Citace 2

⁷ Swiss Re Institute. *Swiss Re SONAR. New emerging risks insights*. June 2023.

[online]. [citace 2023-08-16]. Dostupné z WWW: <https://www.swissre.com/press-release/What-if-there-was-a-shortcut-through-the-Arctic-Swiss-Re-identifies-new-emerging-risks/943535d2-56a2-4543-9bd2-d42d804433b5>

⁸ Swiss Re Institute. citace 2. s. 3

⁹ Současný výskyt více nemocí.

¹⁰ Arctic Council. *Norways Chairship 2023-2025*. [online]. [citace 2023-08-20]. Dostupné z WWW: <https://arctic-council.org/about/norway-chair-2/>

¹¹ WTO. Report shows increase in trade restrictions amidst economic uncertainty, multiple crises. 6. 12. 2022. [online]. [citace 2023-08-17]. Dostupné z WWW: https://www.wto.org/english/news_e/news22_e/tmwto_06dec22_e.htm

¹² Atributivní vědou se rozumí obvykle vědní obor, který zkoumá, zda a do jaké míry může být např. chemikálie zodpovědná za určitý problém.

¹³ EU. *Chemicals. Overview*. [online]. [citace 2023-08-20].

Dostupné z WWW: https://environment.ec.europa.eu/topics/chemicals_en

¹⁴ Generativní AI se rozumí např. typ technologie umělé inteligence, která může vytvářet různé typy obsahu, včetně textu, obrázků, zvuku a syntetických dat.

Druhý pilíř důchodových systémů

prof. Ing. Jaroslav Vostatek, CSc. / katedra financí Fakulty ekonomických studií Vysoké školy finanční a správní, a. s.

V závislosti na koncepci sociální politiky se ve světě využívají odlišné důchodové systémy, které sestávají z několika penzijních pilířů. U nás jsou veřejné důchody upraveny zákonem o důchodovém pojištění, nicméně fakticky se jedná o sociální důchodové pojištění jen z necelé třetiny; většinou jde o rovný důchod. V EU převažují systémy sociálního pojištění a druhým penzijním pilířem bývají většinou zaměstnanecké penze. Fialova vláda chce realizovat důchodovou reformu s využitím čtyř penzijních pilířů: základní složky, zásluhové složky, dobrovolné veřejné fondové složky a dosavadního třetího pilíře. Příspěvek analyzuje zejména úlohu druhých pilířů v hlavních důchodových systémech ve světě.

Úvod

Fialova vláda se ve svém programovém prohlášení zavázala připravit „takovou reformu, která zohlední zásluhovost a také podpoří mezigenerační solidaritu v rodinách. Reforma penzijního systému bude postavena na celospolečenském konsenzu, který zajistí dlouhodobou perspektivu“ (Fiala a kol., 2022). Důchodová reforma je zde rozvedena do 16 bodů; prvních 5 bodů uvádí 4 „složky“ penzijního systému:

- „Realizujeme a do konce roku 2023 předložíme skutečnou důchodovou reformu s cílem nastavení stabilního systému férových důchodů.
- Připravíme návrh důchodové reformy, který se bude skládat ze dvou hlavních složek a třetí, dobrovolné, základní složka se zvýší a bude reflektovat požadavky na důstojnost života ve stáří a finanční možnosti státu.
- Zásluhová složka bude vycházet z odvodů do pojistného systému a počtu vychovaných dětí.
- Dobrovolná složka bude zřízena ve formě státního nebo veřejnoprávního fondu inspirovaná zahraničními zkušenostmi.
- Zachováme a budeme podporovat soukromé penzijní spoření.

První 2 složky (pilíře) jsou „hlavní“, přičemž základní složka má být rovným důchodem pro všechny. Druhá složka je „čistým“ modelem sociálního důchodového pojištění. My dnes sice máme zákon o důchodovém pojištění, fakticky se však jedná o mix rovného a pojistného důchodu, s velkou převahou rovného důchodu. Důchodová komise exministrně Maláčové došla k závěru, že tento neprůhledný

mix je třeba nahradit dvěma penzijními pilíři – v terminologii Světové banky pilířem nultým a prvním. Rozdělení do dvou pilířů lze přitom realizovat poměrně rychle: technickou důchodovou reformou, při níž (dočasně) ponecháme základní a procentní „výměry“, zrušíme však základní redukční hranici s redukčním koeficientem 26 %. Hlavním přínosem takové reformy bude srozumitelnost a transparentnost veřejných penzí i pro politiky (Vostatek, 2022).

Dobrovolná složka ve formě státního nebo veřejnoprávního fondu má svůj původ ve vizi České pirátské strany. „Piráti podporují možnost zřízení státního důchodového fondu ... s osobními konty poplatníků sociálního pojištění pro dobrovolné spoření nad rámec povinného sociálního pojištění, částečně inspirovaného Norskem či Švédskem... Fond by měl být spravován státní institucí... Výnos z fondu by měl být alespoň ve výši inflace. Prostředky vložené do státního fondu by měl garantovat stát do výše 100 % vkladu. Prostředky fondu by primárně sloužily pro financování potřeb průběžného důchodového systému, ale možné by byly i určité investiční aktivity. Pokud by občan chtěl využít naspořené prostředky ve státním důchodovém fondu před splněním podmínek řádného důchodu, mohl by vybrat pouze peníze, které vložil bez zhodnocení. Výjimkou s možností plné výše výběru by byly případy, kdy by chtěl střadatel využít dané prostředky na zajištění své vlastní potřeby bydlení, která je například v Belgii považována za čtvrtý pilíř zajištění na stáří. Peníze by mohl občan posílat jednoduše přímo na daný účet kdykoliv... Zaměstnavatelé by mohli prostředky vložené do státního důchodového fondu svým zaměstnancům odečíst od základu daně. Vytvoření státního důchodového fondu v rámci 1. pilíře je prvním krokem k možné důchodové reformě. Plně příjmově zásluhový Národní penzijní fond by mohl být vhodným doplňkem solidárního průběžně financovaného důchodového systému“ (Martínek a Forýtek, 2019). „Stát by zhodnocení prostředků uložených ve fondu zajišťoval svými bezpečnými investicemi. Jednou z možností je nákup výhodných státních dluhopisů s úrokem nad inflaci určených přednostně pro nákup fondem (obdobně jako Dluhopisy Republiky, konkrétně tzv. protiinflační dluhopis s pohyblivým úrokem kopírujícím vývoj spotřebitelských cen navýšeným o 0,5 p. b. ročně). Další možností by bylo poskytování půjček státu s úrokem nad inflaci na základě rámcových smluv nebo přímé smluvní financování investičních akcí státu (výstavby infrastruktury, sociálního bydlení, těžba přírodního bohatství /např. lithia/ apod.). Výše, do které by mohli střadatelé vkládat své prostředky, které by se zhodnocovaly, by byla omezena na 25 % mediánové mzdy ročně. V cenách roku 2018 by tak maximální

částka činila 88 tisíc korun... Po dosažení věku s nárokem na důchod by byla střadatelům vyplácena průběžná výplata omezená na maximální měsíční částku se zhodnocením. Piráti podporují vlastní bydlení jakožto pomyslný IV. pilíř důchodového systému. Proto by prostředky se zhodnocením byly vypláceny i v případě zajištění vlastní bytové potřeby střadatele, a to kdykoliv po dobu spoření. Střadatelé by prostředky z fondu mohli vybrat i před dosažením důchodového věku, avšak bez zhodnocení" (Martínek, 2019). Zahraniční inspirace je zde viditelná; nás zde zajímá především klasifikace takového „dobrovolné složky“ penzijního systému, částečně inspirované švédským či norským druhým penzijním pilířem.

Hnutí STAN začalo v polovině roku 2023 prosazovat myšlenku na zřízení státního penzijního fondu, který by byl alternativou k těm stávajícím. Expert STAN Vojtko uvedl, že „je na místě uvažovat o zřízení státního, či přesněji veřejnoprávního penzijního fondu, který by cílil svou v podstatě pasivní strategii na dlouhodobé zhodnocení alespoň ve výši inflace a například dvou procentních bodů nad ní... Je potřeba zasáhnout do stávajícího trhu penzijních společností, protože negeneruje dostatečné výnosy pro klienty. Zato těží z velmi štedré státní podpory a vysokých poplatků. Ty by byly opodstatněné, kdyby výkon měly... státní fond by představoval srovnání pro soukromé fondy, které by ho musely překonat, aby si udržely klienty (Budai, 2023). Vojtkovy úvahy jdou přitom i nad rámec třetího penzijního pilíře: „Lze nastavit možnost při nástupu do zaměstnání začít odvádět pět procent mzdy do státního fondu. Pokud chce někdo být aktivnější, může si vybrat soukromý fond. Na otázku redaktora „Kdo by státní penzijní fond spravoval? Soukromník, stát?“ Vojtko odpověděl: „Dá se to vysoutěžit, může to i spravovat stát. Když to funguje v cizině, proč by to nemělo fungovat u nás? Měl by to být z velké části pasivní fond (konzervativní)“ (Oppelt, 2023). Tyto myšlenky jsou patrně inspirovány druhými penzijními pilíři v některých zemích.

Český druhý penzijní pilíř

Druhým důchodovým pilířem se u nás většinou rozumí subsystém zavedený zákonem o důchodovém spoření z roku 2011. Výchozím bodem zde bylo programové prohlášení Nečasovy vlády (2010): závazek provést reformu důchodového systému, aby byl dlouhodobě udržitelný a schopen reagovat na měnící se demografickou strukturu české společnosti. Cílem reformy mělo být zajištění přiměřených příjmů ve stáří, při invaliditě a při ztrátě živitele. Za tímto účelem se měla zvýšit diverzifikace příjmů zřízením „druhého“ penzijního pilíře. První pilíř byl částečně reformován v předstihu – v rámci tzv. malé důchodové reformy.

Český „druhý důchodový pilíř“ byl bohužel připravován ve velkém chvatu a jeho koncepce doznala nemalých změn v procesu jejího schvalování, včetně korekcí zákona měsíc před spuštěním reformy. Nakonec byl vytvořen bez náležitých analýz a až těsně před jeho spuštěním studie došly k závěru, že opt-out je pro většinu potenciálních účastníků nevýhodný. Navíc byl tento pilíř zaveden za nepříznivých

ekonomických podmínek a bez konsensu s opozicí a s prezidentem republiky. Na trh vstoupilo jen několik penzijních společností. Tyto okolnosti, jakož i některé prvky státní regulace, se promítly ve fiasku prodeje tohoto produktu. Zatímco při vzniku nového trhu je obvyklé, že poskytovatelé nabízejí vysoké provize za získání klientů, u nás pracovníci ministerstva financí ze zahraniční odborné literatury věděli, že vysoké režijní náklady činí druhý penzijní pilíř nevýhodným pro klienty, proto zákon o důchodovém spoření omezil poplatky, strhávané klientům z jejich účtů v rozpětí od 0,3 % z aktiv (důchodový fond státních dluhopisů) do 0,6 % z aktiv plus 10 % ze zhodnocení (dynamický důchodový fond). Státní regulace také podstatně omezila provize finančních zprostředkovatelů. Takto limitované poplatky jsou pro klienty relativně příznivé. Stát se takto „poučil“ z privatizace veřejného penzijního pilíře např. v Chile či v Polsku, kde původně žádná regulace poplatků či provizí nebyla. Ve všech příslušných zemích přikročili, po vícero letech k zásadní regulaci poplatků, popř. i k zavedení dodatečných dílčích tlaků na posílení konkurence na výrazně oligopolním trhu tak či onak povinného důchodového spoření. Poměrně striktní regulace poplatků a nákladů je zřejmě odrazem i toho, že stát nepředpokládal významný vliv konkurence na trhu důchodového spoření – ta byla podstatně omezena i tím, že poskytování důchodového spoření ve druhém penzijním pilíři bylo zásadním způsobem limitováno tím, že zájemce o licenci musel nejdříve získat licenci na doplňkové penzijní spoření (třetí pilíř).

Do 31. 3. 2015 do druhého pilíře vstoupilo 84 383 pojištěnců. Sobotkova vláda ukončila přijímání nových klientů do systému důchodového spoření malou novelou zákona od 1. 7. 2015; zákon o ukončení důchodového spoření nabyl účinnosti od 1. 1. 2016. Tím český „druhý penzijní pilíř“ neslavně skončil.

Neoliberální druhý penzijní pilíř

Chilská důchodová reforma 1981 přinesla nový penzijní model, s těžištěm v soukromých penzijních fondech. Nebyla vyvolána např. demografickými tlaky, dělala se z ryze principiálních politických a ideologických důvodů. Tento tzv. chilský model starobního zabezpečení, zavedený v době hospodářského rozkvětu za (pučistické) vlády generála Pinocheta, vystřídal tamní nefunkční systém sociálního pojištění. Přestup jednotlivých účastníků ze sociálního pojištění do jednoho ze soukromých penzijních fondů byl dobrovolný (opt-out), ovšem bez možnosti návratu. Klient při přechodu dostal i výhodné „odbytné“ (státní dluhopisy, splatné při odchodu do penze, s reálným zúročením 4 % ročně) za předchozí účast v sociálním důchodovém pojištění, odpovídající kapitálu potřebnému na důchod ve výši 80 % mzdy v předchozích 2 letech, se zohledněním pojištěné doby. Pro nové zaměstnance byl vstup do soukromého penzijního fondu povinný. Další motivací pro opt-out bylo okamžité zvýšení čisté mzdy v průměru o 11 %. Vláda slibovala plnou penzi na úrovni 70 % předchozí mzdy. Plně zachován byl systém státních penzí pro státní úředníky, ostatní vládní zaměstnance a příslušníky ozbrojených sil.

Investiční výnosy v Chile byly dlouho skvělé – pokud tedy je možné věřit dříve uváděným hodnotám. Jednou z verzí v literatuře je, že uváděné výnosy byly pouze výnosy pro penzijní fondy. Kromě toho je jisté, že uváděná reže neobsahuje režii životních pojišťoven poskytujících doživotní důchody. Každopádně byla 80. léta v Chile dosti divoká i v sektoru penzijních fondů – podílely se na privatizaci ekonomiky a měly neuvěřitelně vysoké výnosy pro své akcionáře. Původně slibované důchody (v relaci k předchozím výdělkům) se však nenaplnily, přestože vykazované investiční výnosy předčily očekávání.

Zkušenosti z chilské důchodové reformy, jak byly interpretovány jejich tvůrci, uchopila Světová banka a rozpracovala je do své zásadní publikace, která se stala učebnicí neoliberální penzijní teorie a politiky (James a kol., 1994). Tato „nová penzijní ortodoxie“ požaduje zásadní vyčlenění solidárních prvků do prvního a jediného (solidárního) veřejného pilíře ve formě univerzální penze, nebo testované penze, nebo státní garance minima ve druhém pilíři. Zcela nově koncipovaný druhý pilíř má být výhradně soukromým fondovým pilířem, postaveným na zásadě ekvivalence. Tento pilíř je touto teorií charakterizován jako povinné soukromé spoření; může být realizováno ve formě osobních penzí, nebo zaměstnaneckých penzí. V praxi Světová banka prosazovala výhradně systém osobních penzí, a to především v postkomunistických zemích.

„Nová penzijní ortodoxie“ Světové banky je postavena na dvou zásadních národohospodářských premisách, které jsou obsaženy již v samotném podtitulku názvu práce: „Averting the Old Age Crisis. Policies to Protect Old and Promote Growth“. Vyjádřeno ve dvou tezích:

- Plně kapitalizovaný důchodový systém zvýší úspory v ekonomice a povede k větším produktivním investicím a k ekonomickému růstu.
- Soukromě spravovaný důchodový systém je efektivnější než veřejný systém v důsledku existence konkurence a nezávislosti na politicky motivovaných zásadách.

Druhý penzijní pilíř podle Světové banky z roku 1994 je fakticky pilířem významově prvním. Modelově jde samozřejmě o plně soukromý – a tím i fondový – penzijní pilíř; neoliberálové jsou pevně přesvědčeni o superioritě soukromého systému nad systémem veřejným. Důvod pro tuto superioritu, uváděný Světovou bankou, přitom nebyl ideologický, ale faktický – s odkazem na vysoké záporné investiční výnosy veřejných penzijních fondů v 80. letech minulého století v Peru, Turecku, Zambii apod., fakticky využívaných státem i k jiným veřejným účelům. Protipólem bylo Chile s typickými soukromými penzijními společnostmi, které v průměru dosáhly hrubých investičních výnosů 12,3 %, z toho klientům bylo klientům připisáno 9,2 % z aktiv ročně (James a kol., 1994). To je veškerá odborná argumentace – se závěrem, že soukromé fondy hladce porázejí veřejné fondy. To, že některé vlády ve světě selhaly ve správě penzí, ale vůbec neznamená, že soukromý penzijní sektor by ve stejných zemích fungoval lépe (Barr, 2012).

Investiční výnosy jsou jistě podstatným argumentem, musejí se však sledovat dlouhodobě, a především ve směrodatných zemích a podmínkách. Nicméně v období 25 let, končícím v roce 2007, reálné průměrné investiční výnosy pro vyvážená portfolia v zemích G7 a ve Švédsku dosáhly 7,3 % z aktiv – pro penzijní instituce; reálný čistý výnos pro klienty přitom činil 5 % z aktiv. Rozdíl (2,3 % z aktiv ročně) představuje celkovou marži penzijních fondů, včetně marže poskytovatelů doživotních anuit (Whitehouse a kol., 2009). To jsou klíčové informace pro posuzování penzijních modelů, na rozdíl od blíže nevysvětlených informací o veřejných penzijních fondech v Peru apod.

Esping-Andersen odhalil ekonomiku neoliberálního penzijního modelu velmi rychle po sepsání nové penzijní ortodoxie: „Chilský posun k soukromému systému osobních penzijních účtů si vynutil obrovské veřejné dotace, a tudíž čistým efektem je de facto dotování soukromého zabezpečení. Také provozní náklady se zdají být prohibitivně vysoké. ... Zásadní předností systému je to, že je finančně solventní a že jeho vysoké úspory pomáhají kapitálovým trhům“ (Esping-Andersen, 1996). Relativní finanční solventnost neoliberálních systémů je přitom způsobena hlavně přesunem investičního rizika na klienty příspěvkově definovaných systémů.

Do dějin penzijní teorie a politiky se výrazně zapsali Orszag a Stiglitz – příspěvkem na konferenci Světové banky „Nové myšlenky o zabezpečení ve stáří“ v roce 1999 ve Washingtonu. Jejich příspěvek měl výstižný název: „Přehodnocení penzijní reformy: deset mýtů o systémech sociálního zabezpečení“ a v podstatě zcela znehtil chilský model, resp. teoretické základy penzijní politiky prováděné Světovou bankou a konkrétně její základní, povinný soukromý pilíř. Zmíněných 10 mýtů se vztahuje k výzkumné zprávě z roku 1994; mýty jsou rozčleněny do tří skupin: na makroekonomické, mikroekonomické a politicko-ekonomické (Orszag a Stiglitz, 1999). Analýza je podrobná, velmi důkladná. Souhrnně řečeno: koncepce Světové banky z roku 1994 je založena (výhradně) na mýtech.

Povinné důchodové spoření má zcela zásadní pozici v neoliberálním penzijním modelu. Neoliberální teorie požadovala povinnou účast zaměstnanců na soukromém penzijním spoření za *conditio sine qua non*. Studie Světové banky v této souvislosti pouze konstatovala, že dobrovolné dlouhodobé spoření je i přes výhodné daňové zacházení v řadě zemí poměrně malé, ve srovnání s jinými příjmy ve stáří – a navíc přitom většina daňových výhod šla ve prospěch domácností s vysokými příjmy, z nichž mnoho by spořilo i bez toho (James a kol., 1994).

Zejména polští autoři rozpracovali „diverzifikační“ teorii a politiku; výchozí úvaha konstatovala, že chilský systém nediverzifikuje rizika: jeden monopol nahrazuje druhý monopol. Na zřetel je třeba vzít i transformační náklady; chilský systém je obtížné realizovat v zemích se značným průběžným systémem. Za tohoto stavu je optimálním řešením kombinace sociálního pojištění (NDC) a soukromého FDC v poměru 50:50. Polsko „přechodně“ zavedlo v letech 1998/1999 poměr těchto pilířů 5:3. Slovensko

zavedlo relaci 50:50 od roku 2005; v sociálním pojištění využívají tzv. bodový systém. Slovenský 1. a 2. pilíř tam tvoří základní systém důchodového zabezpečení. Jednotlivé vlády měnily parametry tohoto systému, včetně uvedené relace. Od května 2023 zaměstnanci, kteří vstupují poprvé na trh práce, jsou automaticky zahrnuti do 2. pilíře, s opcí vystoupit z něho během 2 let. Sazba pojistného na starobní sociální pojištění je dnes 18 %, z toho zaměstnanec platí 4 %. Sazba příspěvku zaměstnance na soukromé starobní spoření je letos 5,5 % a od roku 2025 se má zvýšit na 6 %.

Druhý penzijní pilíř byl po pěti letech fungování v Polsku ukončen, většina rezerv penzijních fondů byla převedena do státního rozpočtu. K ukončení tohoto pilíře došlo též v dalších postkomunistických a také jihoamerických zemích, např. v Maďarsku, Rusku, Argentíně a Bolívii. V Chile byl v roce 2008 zaveden výrazný solidární penzijní pilíř. Druhý penzijní pilíř v Chile nesplnil (původní) očekávání: důchody z něj byly nízké, ovlivněno to ovšem bylo i nízkým (faktickým) důchodovým věkem a koneckonců i sazbou pojistného 10 %. Velkou roli v Chile hraje i neformální ekonomika. Jakousi „předposlední ránu“ tam dostal druhý penzijní pilíř v době epidemie Covidu, kdy byla třikrát uzákoněna možnost odčerpání penzijních rezerv v rozsahu 10 % (ti, co měli rezervy pod stanovenou hranici, si dokonce mohli vybrat všechny prostředky). Přispěly k tomu i velké demonstrace; bylo argumentováno tím, že tyto peníze patří lidem. I v Chile se tak potvrdilo mj. to, že „politické riziko spojené s tímto penzijním pilířem není menší než riziko spojené s fondy ve státních dávkově definovaných systémech“ (Kay a Borzutsky, 2022).

Zpráva Světové banky z roku 2005 podstatně revidovala zásadní dokument z roku 1994 (Holzmann, Hinz a kol., 2005): Dosavadní první penzijní pilíř byl rozdělen na dva pilíře: na nultý pilíř, představovaný např. implicitním rovným důchodem s čistým náhradovým poměrem zhruba 39 %, a na nový první pilíř, s čistým náhradovým poměrem zhruba 23 %, při 45 letech sociálního pojištění. Druhý penzijní pilíř byl charakterizován jako měkce povinné soukromé důchodové spoření čtvero druhu:

- penzijní připojištění se státním příspěvkem a daňovým odpočtem,
- doplňkové penzijní spoření se státním příspěvkem a daňovým odpočtem,
- soukromé životní pojištění s daňovým odpočtem,
- příspěvky zaměstnavatele na penzijní připojištění, doplňkové penzijní spoření a soukromé životní pojištění, které jsou osvobozeny od daně z příjmů a pojistného na sociální a zdravotní pojištění.

Třetím pilířem podle této typologie je dobrovolné soukromé důchodové spoření – se státní podporou i bez ní:

- modelově střednědobé obecné, neúčelové „stavební“ spoření, plně využitelné jako důchodové spoření, se státním příspěvkem např. 10 % (roční limit), se zdaněním úroků a bez možnosti příspěvků zaměstnavatele,
- kolektivní investování do podílových fondů, plně využitelné jako důchodové spoření, se státní podporou

ve formě nezdaňování výnosů (zisku) – bez absolutního limitu po 3 letech držby příslušných podílů, bez možnosti příspěvků zaměstnavatele,

— bankovní spoření, plně využitelné i jako důchodové spoření.

Čtvrtý pilíř zahrnuje vlastní bydlení a další „nefinanční“ aktiva a podpory ve stáří ze strany rodiny a veřejných institucí; lze sem (nebo do 3. pilíře) přiřadit i státní podporu hypoték a stavebních úvěrů (Holzmann, Hinz a Dorfman, 2008).

Po globální ekonomické krizi se vytratila dominance Světové banky v penzijní teorii a politice; od té doby jsou v popředí jejího zájmu veřejné penze včetně solidárních penzí, na financování a udržitelnost penzí je kladen menší důraz (Heneghan, 2022). Za zmínku stojí ještě Panevropský penzijní systém, koncipovaný pracovníky Světové banky primárně pro Evropu (od roku 2003), který se skládá ze tří penzijních pilířů, resp. jeho „jádro“ je „nefinanční příspěvkově definovaný systém“ (NDC) a dvěma „křídly“ jsou sociální pilíř a dobrovolný soukromý pilíř. Generická varianta systému NDC se snaží maximálně využít instrumentária penzijního spoření; po skončení fáze spoření se kapitál účastníka/pojištěnce přemění na doživotní starobní důchod, podle aktuálních úmrtnostních tabulek a dalších pojistně matematických parametrů. Praktickým vzorem zde byl je generický systém NDC ve Švédsku, zavedený koncem minulého století (Holzmann, Palmer a Robalino, 2012). Zjednodušený, průběžný systém NDC byl zaveden v několika zemích, např. v Polsku. Nejedná se ovšem již o neoliberalní penzijní systémy či modely.

Zaměstnanecké penze

Zaměstnanecké penze se rozvinuly v řadě vyspělých zemí po druhé světové válce. (V USA díky druhé světové válce, jako vedlejší produkt válečné mzdové regulace – zaměstnanecké benefity regulovány totiž nebyly ... a pracovních sil bylo ve válečné konjunktúře málo.) Úloha zaměstnaneckých penzí v jednotlivých sociálních modelech/systémech je velmi diferencovaná. Důslední liberálové odmítají zaměstnanecké penze jako neefektivní paternalismus. Konzervativcům naopak vcelku vyhovují, díky důrazu na „výkony“, resp. v praxi spíše na sociální stratifikaci. Komunisté zaměstnanecké penze zrušili, protože byly v rozporu s centrálním plánováním a také s leninskou ideologií státních sociálních dávek na úrovni plné mzdy, aby poté zavedli pracovní kategorie jako preferenci manuální a rizikové práce v rámci jinak jednotného státního důchodového zabezpečení – když už bylo jasné, že leninský program sociálního pojištění ekonomika „neutáhne“. Náš liberální premiér Klaus prosadil zrušení pracovních kategorií a jako i určitou náhradu povolil příspěvky zaměstnavatele na penzijní připojištění, provozované soukromými společnostmi. Sociálně-demokratický sociální model kombinuje dva univerzální penzijní pilíře: jednotné sociální pojištění a rovný důchod či testovaný důchod, v obou případech ještě s další testovanou dávkou. Sociálně-demokratická politika je z logiky věci (či aspoň historie) podporována

Schéma 1: Pyramida penzijních pilířů v USA (Retirement Resource Pyramid)

Zdroj: Brady a kol., 2012

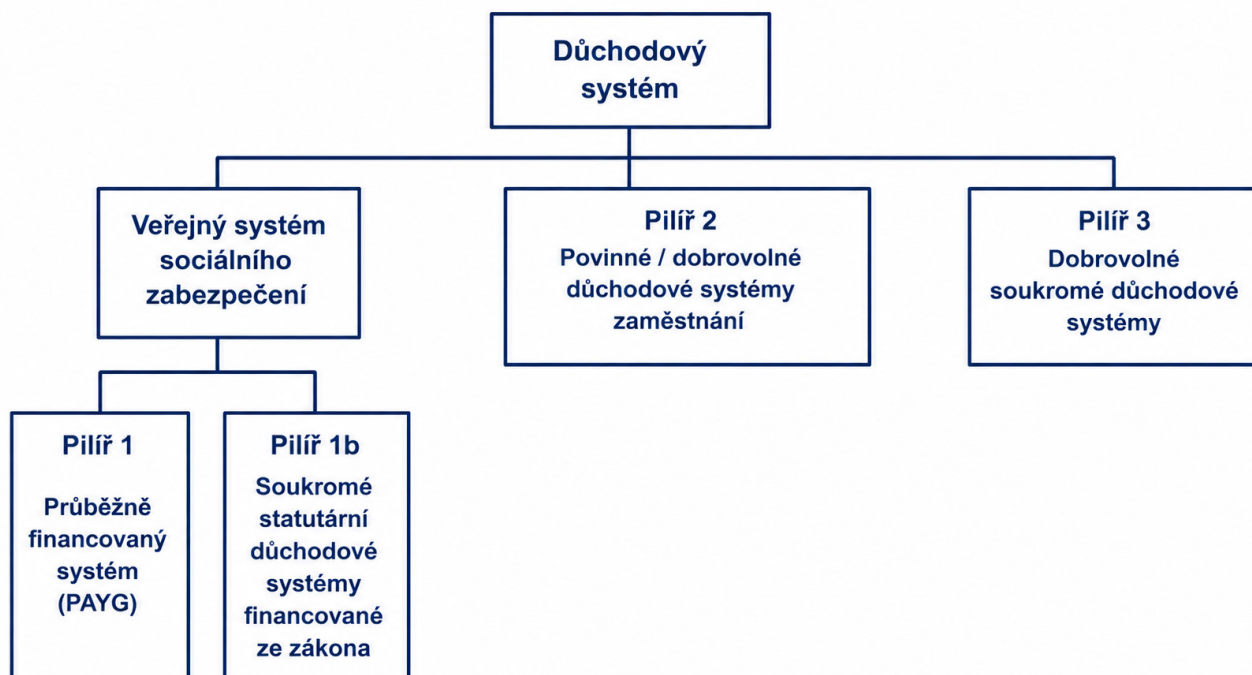
i odbory – a také naopak, což vede i k podpoře zaměstnaneckých penzí, zejména prostřednictvím kolektivních smluv vyššího a celostátního typu.

Výsledkem aplikace různých sociálních modelů, resp. sociální politiky jako takové, jsou velmi různě významné zaměstnanecké penze v různých zemích. Např. v USA jsou penze sponzorované zaměstnavateli považovány za třetí vrstvu v pětivrstvé pyramidě – za „sociálním zabezpečením“ (veřejný penzijní pilíř, spravovaný mimo státní rozpočet) a vlastnickým bydlením, následovány pak jsou individuálními (osobními) penzijními účty (včetně převodů

ze zaměstnaneckých penzí po změně zaměstnavatele!) a ostatními aktivy – viz schéma 1. I když se důležitost každé vrstvy (pilíře) liší podle domácnosti, resp. obecněji podle příjmových kvintilů domácností, vcelku tyto vrstvy v průměru umožnily posledním generacím důchodců udržet si svůj dosavadní životní standard v důchodu (ICI, 2014).

Podnikové zaopatření je ve vyspělých evropských zemích zpravidla považováno za 2. pilíř zabezpečení ve stáří. Evropská unie rozlišuje 3 základní penzijní pilíře: 1. veřejné penze (systém veřejného sociálního zabezpečení), 2. povinné či

Schéma 2: Klasifikace penzijních systémů podle EU

Zdroj: Eichhorst a kol., 2011

dobrovolné zaměstnanecké penze a 3. dobrovolné soukromé/osobní penze – viz schéma 2. Povinné soukromé penze (2. pilíř podle klasifikace OECD) zařazuje jako pilíř 1bis.

Podnikové penzijní zaopatření mívá různou produktovou podobu v různých zemích a dochází zde dlouhodobě i k reformám, např. k přechodu od dávkově definovaných produktů (DB) k příspěvkově definovaným produktům (DC), u nichž je oddělena fáze akumulace (spoření) a výplatní fáze. To vede či může vést k tomu, že výplata doživotního (či dočasného) starobního důchodu není povinnou složkou penzijního produktu, resp. fakticky se již nejedná o důchody. Navíc „spoření“ a „výplata“ mohou poskytovat různé subjekty, byť téhož druhu. Ve Velké Británii byla povinná anuitizace penzijních úspor zrušena poté, co pojišťovny (hlavní poskytovatelé zaměstnaneckých penzí) nabízely diferencované ceny anuit pro své a cizí klienty (cizí klienty lákaly na nižší cenu).

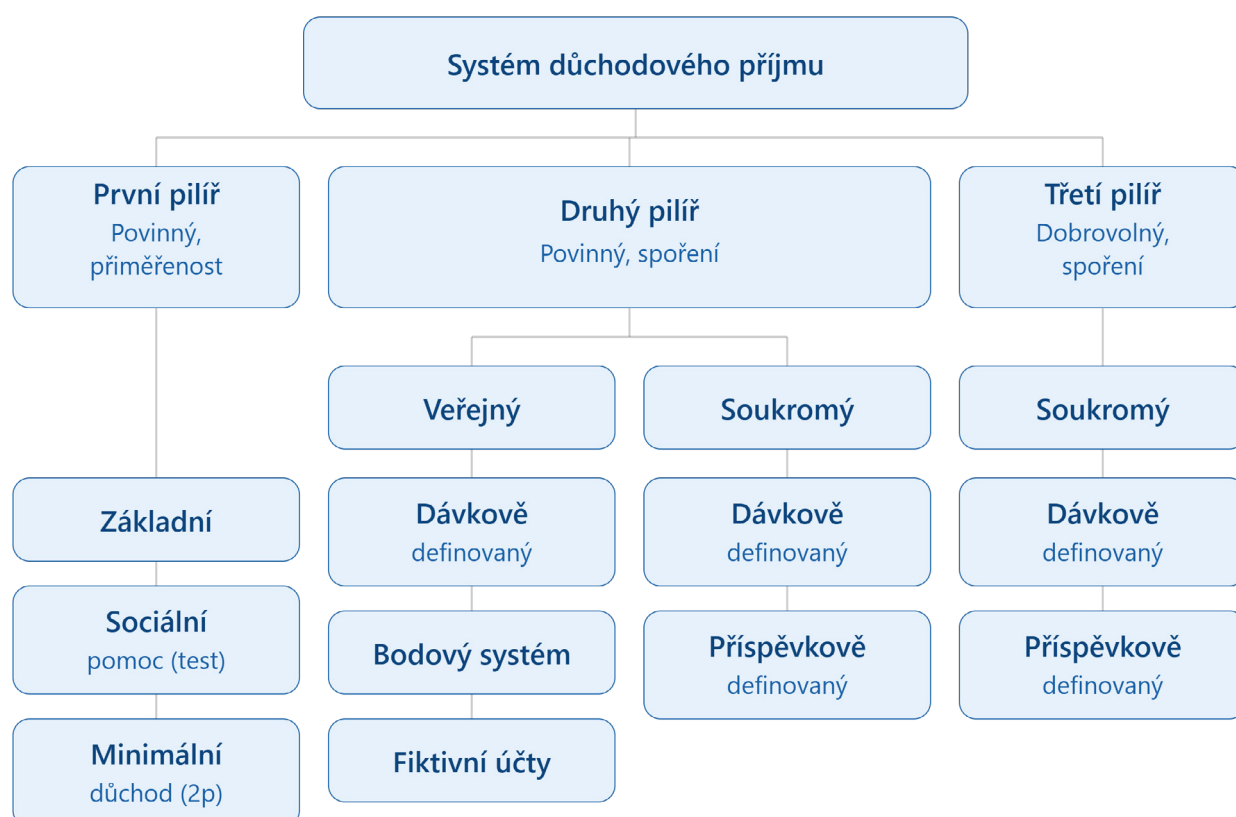
Příspěvkově definované produkty (čili technicky relativně jednoduché penzijní spoření) usnadňuje i flexibilnější využívání úspor, resp. kapitálu. Např. na koupi (třebas jen prvního) bydlení, nebo i na jakoukoliv půjčku. Závisí ovšem na všeobecných podmínkách konkrétního zaměstnaneckého schématu. Např. V USA mělo 58 % zaměstnanců v soukromém sektoru možnost půjčky ze svého penzijního účtu. Půjčky musí být splaceny v typickém případě do 5 let a jsou omezeny stanoveným procentem z bilance účtu. Aby to nefungovalo jako „samoobsluha“, někdy bývají příspěvky zaměstnavatele blokovány až do splacení půjčky (Foster a Zook, 2015).

První penzijní pilíř není regulován na úrovni EU. Zaměstnanecké penze jsou v EU regulovány Směrnicí Evropského parlamentu a Rady EU 2003/41/ES o činnostech institucí zaměstnaneckého penzijního pojištění a dohledu nad nimi. „Tato směrnice ... představuje první krok na cestě ke vnitřnímu trhu s poskytováním zaměstnaneckého penzijního pojištění organizovaného v celoevropském měřítku“ (ISAP, 2003). Česko implementovalo tuto směrnici jen formálně, fakticky „nepomohlo“ ani rozhodnutí Evropského soudního dvora ohledně neúplného provedení směrnice o zaměstnaneckém penzijním pojištění Českou republikou (Aradská, 2010). Ani po novele zákona č. 340/2006 Sb., o činnosti institucí zaměstnaneckého penzijního pojištění z roku 2011, nelze tyto instituce u nás zakládat a tytéž instituce ze zahraničí se u nás nesmějí usazovat. Patrně ke škodě zaměstnanců řady českých velkopodniků se zahraničním vlastníkem. Je to však v souladu s vyhraněně liberálním sociálním modelem. Nicméně přeshraniční činnost institucí zaměstnaneckého penzijního pojištění z jiných členských států EU je možná; podniky usazené v Česku mohou přispívat do penzijních plánů nabízených těmito institucemi.

Penzijní pilíře podle OECD

Typologie penzijních systémů OECD (2017) „usiluje o globální klasifikaci penzijních plánů, která je deskriptivní a konzistentní pro mnoho zemí s různými systémy penzijních příjmů; tato typologie sestává ze dvou povinných pilířů (tiers): ze složky postačující (adequacy) a složky závislé na výdělcích. Dobrovolné složky, individuální i zaměstnanecké, patří do třetího pilíře“ – viz schéma 3.

Schéma 3: Klasifikace penzijních systémů podle OECD

Zásadním problémem typologie OECD je z našeho pohledu striktní rozdělení soukromých systémů na povinné (mandatorní) a dobrovolné. Přehled českého důchodového systému, zpracovaný OECD na objednávku Babišovy vlády (prostřednictvím ministerstva financí), nám doporučuje všemi možnými způsoby rozvinout dobrovolná fondová penzijní schémata:

- „Posílit úlohu fondového systému v celém důchodovém systému zavedením nového, zaměstnaneckého penzijního připojištění nebo zdokonalením regulace stávajícího doplňkového penzijního spoření.
- Zlepšit výnosnost fondů jednak motivací nebo pobídkami účastníků k přechodu do účastnických fondů, jež mají větší flexibilitu při provádění růstových investičních strategií, protože nemusí poskytovat garanci ročního nezáporného výnosu, a také podporou přístupu k příslušné přednastavené investiční strategii.
- Lépe sladit poplatky účtované účastníkům s náklady, které vzniknou penzijním společnostem pomocí analýzy nákladů na investice do různých tříd aktiv a uplatněním regresní stupnice úplaty za správu, aby bylo možné s účastníky sdílet úspory z rozsahu s růstem spravovaných aktiv.
- Podporovat účastníky, aby přispívali vyššími částkami přepracováním některých prvků státních finančních pobídek, vytvořením mechanismu, kde se příspěvky automaticky zvyšují až na předem stanovené maximum, podporou přispívání zaměstnavatelů a poskytováním informací o očekávaných dávkách z celého důchodového systému.
- Prodloužit období placení příspěvků zvýšením minimální požadované doby spoření pro nárok na penzi a zachovat státní finanční pobídky.
- Zvážit zavedení automatického začlenění do zaměstnaneckého penzijního plánu nebo účastnického fondu s příslušnými přednastavenými příspěvky a investičními strategiemi.
- Rozšířit využívání produktů poskytujících doživotní penzi odrazováním od volby vyplácení jednorázových částek a zvyšováním atraktivity doživotních penzí prostřednictvím dalších prvků produktu (např. garantované období, možnost pozůstalostní penze nebo sdílení zisku)“ (OECD, 2020).

Z dikce doporučení týmu OECD vyplývá podpora neoliberálních modifikací zaměstnaneckých penzí, které se uplatňují jako tzv. workplace pensions, např. ve Velké Británii (Vostatek, 2018). Autor v tomto ohledu doporučuje „jen“ zrušit zákaz zaměstnaneckých penzí s vědomím, že je žádoucí uplatnění jednotného penzijního sociálního modelu v Česku, resp. ve kterékoliv zemi. Neoliberální orientace aparátu OECD je patrná již z prvního odseku výše uvedených klíčových doporučení – bez jakékoliv argumentace se doporučuje „posílit úlohu fondového systému v celém důchodovém systému“. Pro úplnost můžeme dodat, že mezi zde doporučovanými nástroji neoliberální politiky není „opt-out“, který neuspěl při české reformě od roku 2013. Doporučení OECD (2020) pro reformu 3. penzijního pilíře přitom jednostranně preferují neoliberální penzijní politiku, která by vedla k jeho transformaci na 2. penzijní pilíř podle

typologie Světové banky. Podle OECD by tak český třetí pilíř mohl sehrát podobnou roli jako zaměstnanecké penzijní pilíře v západních zemích. Realizace doporučení OECD by vedla k významným fiskálním nákladům.

Švédské penzijní pilíře

Švédská penzijní reforma, realizovaná po dohodě vlády s opozicí od roku 1999, výrazně modernizovala univerzální sociální starobní pojištění zavedením produktu NDC (viz výše), který tam nese název „příjmová penze“ (inkomstpension); na ni navázala robustní „garantovaná penze“, která zvyšuje nízké či nulové penze z NDC. Tato reforma sociálně-demokratického penzijního modelu ve Švédsku spočívá jednak v položení většího důrazu na univerzální sociální pojištění a jednak v zavedení velmi propracovaných automatismů přizpůsobování důchodů demografickému a ekonomickému vývoji. Třetím penzijním pilířem je dobrovolné soukromé penzijní spoření a pojištění (bez jakékoliv fiskální podpory, což je v souladu se sociálně-demokratickým sociálním modelem). Dále pokračuje systém kvazipovinných zaměstnaneckých penzí (pokrývají 94 % pracovníků), coby druhý penzijní pilíř. Při reformě byl nově zaveden (povinný) FDC systém univerzálního sociálního pojištění s možností individuálního soukromého investování, pojmenovaný jako „prémiová penze“ (premiépension), který je řazen do veřejného penzijního pilíře. Do tohoto pilíře je také výslovně začleněn příspěvek na bydlení pro seniory – viz schéma 4.

Švédská „prémiová penze“ byla/je v zahraničí považována za variantu povinného soukromého spoření či pojištění, tj. za 2. penzijní pilíř podle klasifikace Světové banky (Palmer, 2000). Prémiová penze byla totiž původně koncipována jako vysoce konkurenční trh mnoha penzijních fondů, na němž státní instituce vedla osobní účty všech účastníků, plnila informační úlohu pro klienty, regulovala poplatky a investovala podle instrukcí klientů (jednotlivé fondy, resp. správcovské společnosti své klienty neznají!). V roce 2016 bylo na tomto trhu nabízeno 843 soukromých fondů, spravovaných 108 správcovskými společnostmi. Teoreticky to byl vysoce konkurenční trh, leč málo praktický pro běžné občany. Proto došlo k reformě, při níž byl zaveden státní „přednastavený“ fond (premium pension default fund, AP7 SÅFA), do něhož jsou alokováni všichni noví účastníci tohoto systému s tím, že mohou kdykoliv přestoupit do soukromého fondu. Téměř všichni však zůstávají v přednastaveném fondu. Prémiové penze vyplácel a vyplácí stát. Koncem roku 2020 65 společností spravovalo 486 soukromých fondů v systému prémiové penze.

Na účty příjmové penze (NDC) je připisováno pojistné se sazbou 16 % z pracovních příjmů, přispívá tam i stát (úměrně vybraným sociálním dávkám). Na účty prémiové penze se převádí příspěvek 2,5 % ze mzdy. Garantovaná penze je financována ze státního rozpočtu.

Švédské penzijní reformy jsou při nejmenším zajímavé a poučné; potvrzuje to i návrh expertů Světové banky

Schéma 4: Pyramida penzijních pilířů ve Švédsku**Dobrovolné osobní soukromé důchody**

- Individuální penzijní spoření
- Individuální životní/penzijní pojištění

Zaměstnanecké důchody (kvazi-povinné)**Veřejné důchody (univerzální)**

- NDC (příspěvkově definovaný systém s pomyslnými účty / starobní důchod závislý na příjmu)
- FDC (fondově definovaný systém / premiový důchod)
- Garantovaný důchod
- Doplátek na bydlení

Zdroj: Lundbergapril, 2020

na implementaci Panevropského penzijního systému. V posledních letech je však dávana přednost jednodušším řešením.

Zatím není zřejmé, k čemu směřuje příprava reformy českého veřejného důchodového pojištění na MPSV či ve vládě. Pokud by se aplikovala moderní koncepce tzv. penzijního konta (podle rakouského vzoru), tak by bylo možné využít tohoto konstruktu i k dobrovolnému pojištění (nad rámec povinného sociálního pojištění). Zřízovat „dobrovolnou složku“ důchodového systému ve formě státního nebo veřejnoprávního fondu, inspirovanou švédskými zkušenostmi, je za dnešního stavu více než předčasné. To už by bylo jednodušší vytvořit jednorázově státní důchodový fond ze stávajících nadměrných a nepotřebných devizových rezerv ČNB ve výši 2 bil. Kč, jak před časem zmínil její dnešní guvernér.

Závěry

Typologie penzijních systémů USA a EU odrážejí celkovou významnost tamních jednotlivých penzijních pilířů. Druhým pilířem v USA tak je vlastnické bydlení. Zaměstnanecké penze jsou v USA na třetím místě, zatímco ve většině zemí Evropské unie jsou i významově druhým penzijním pilířem. Neúspěšný český druhý pilíř a jeho obdoba v několika postkomunistických zemích klasifikuje EU jako přílepek (1bis) k prvnímu penzijnímu pilíři. U nás zaměstnanecké penze v zásadě nemáme a žádní politici se k nim nehlásí. Ani odbory v tomto směru nic nečiní. Fialova vláda přislíbila návrh důchodové reformy, který se bude skládat ze dvou hlavních složek; když se to důsledně provede, tak by šlo o rozdělení dnešního veřejného pilíře na rovný důchod a na plnohodnotné sociální důchodové pojištění. Podle nové klasifikace Světové banky by se jednalo o nultý a první penzijní pilíř.

Neoliberální koncepce druhého penzijního pilíře se výrazně uplatnila v 80. letech v Chile, v politicky i ekonomicky mimořádných podmínkách (tam i ve světě). Zdálo se, že v podmínkách vysokých kapitálových výnosů lze zajistit

zaměstnancům vysoké penze, s náhradovým poměrem 70 %, navíc ještě s podstatně sníženou sazbou pojistného, resp. nyní příspěvku do soukromého penzijního fondu/společnosti. Na tuto kartu vsadila i Světová banka (1994), navíc s tím, že takto se výrazně podpoří i vývoj ekonomiky. Tento dvojí ekonomický zázrak se však nekonal. Světová banka sebekriticky zareagovala mj. zvýšením počtu penzijních pilířů o nultý a čtvrtý pilíř. Ve čtvrtém pilíři se tak objevilo i vlastnické bydlení, které je v USA považováno za druhý nejvýznamnější pilíř. Po ukončení vojenské diktatury v Chile došlo ke vzniku výrazného solidárního pilíře a k oslabení významu soukromého spoření. Pilíř povinného soukromého spoření začal být stále více považován za běžný finanční zdroj. To vyvrcholilo v době kovidové krize, kdy parlament celkem třikrát povolil i výrazné odčerpání úspor jednotlivými účastníky. Povinné penzijní spoření se tak v Chile dostalo definitivně na druhou, resp. vedlejší kolej.

V řadě postkomunistických zemí byl zaveden neoliberální druhý penzijní pilíř v částečné podobě, pod heslem diverzifikace. V Česku se tak stalo se zpožděním (2013) a o to rychleji tento pilíř skočil – dříve, než mohl prokázat své „kvality“, k nimž patřilo i propojení s penzijními společnostmi třetího pilíře, státem regulované nízké provize (opak podstatně přispěl k rozvinutí tohoto pilíře v jižní Americe i ve východní Evropě) a v neposlední řadě i politické šarvátky s podstatnou účastí prezidenta republiky. Pár postkomunistických zemí dál provozuje druhý penzijní pilíř (resp. pilíř 1bis), dochází zde k dlíším změnám, obdobně jako na jiných úsecích hospodářské a sociální politiky.

V Česku mají dnes zájem o neoliberální druhý penzijní pilíř někteří reprezentanti penzijních společností, a především experti OECD. Fialova vláda v tomto směru nepředložila žádné stanovisko; dosavadní návrhy ministerstva financí směřují k parametrickým změnám třetího penzijního pilíře, které v zásadě jen reagují na inflační vývoj v posledních letech. Je-li cílem vlády racionalizace penzijního spoření, pak by se měla soustředit na využití evropské legislativy a praxe a celý systém podstatně zjednodušit včetně vytvoření rovných podmínek

pro všechny příslušné produkty a jejich poskytovatele (včetně pojišťoven a bank).

Česko potřebuje ucelený koncept důchodové reformy, nikoliv jednotlivé nápady/návrhy na dílčí reformy. Ten by mohla pro vládu písemně zpracovat (a publikovat) např. tříčlenná odborná komise. K dispozici k okamžité realizaci je dnes návrh na technickou důchodovou reformu; ta by učinila naše veřejné penze srozumitelnými pro občany i politiky a vytvořila by základ pro reformy dvou jejích pilířů s využitím zahraničních zkušeností. K českému tzv. druhému penzijnímu pilíři z doby před deseti lety bychom se vracet neměli.

Klíčová slova

Penzijní pilíře, penzijní spoření, sociální důchodové pojištění, zaměstnanecké penze, Evropská unie, Chile, USA, Světová banka, OECD, Česko

Keywords

Pension pillars, pension savings, social pension insurance, occupational pension schemes, European Union, Chile, USA, World Bank, OECD, Czechia

Použité zdroje

Aradská, D. (2010). Rozhodnutí Evropského soudního dvora ohledně neúplného provedení směrnice o zaměstnanec-kém penzijním pojištění Českou republikou. Praha: Randl Partners. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/rozhodnuti-evropskeho-soudniho-dvora-ohledne-neuplneho-provedeni-smernice-o-zamestnaneckem-penzijnim-po-jisteni-ceskou-republikou-60330.html>

Barr, N. (2012). *Economics of the Welfare State*. 5th ed. Oxford: Oxford University Press.

Brady, P., Burham, K., Holden, S. (2012). The Success of the U.S. Retirement System. Washington, DC: Investment Company Institute. Dostupné z: https://www.ici.org/doc-server/pdf%3Apr_12_success_retirement.pdf

Budai, D. (2023). Hnutí STAN prosazuje vznik státního penzijního fondu, jde o jednu z vládních priorit. Dostupné z: <https://ceskeduchody.cz/zpravy/hnuti-stan-prosazuje-vznik-statniho-penzijnio-fondu#:~:text=Hnutí%20STAN%20prosazuje%20vznik%20státního%20penzijního%20fondu%2C%20jde,který%20plánuje%20prosadit%20při%20jednání%20ve%20vládní%20koalici>

Eichhorst, W. a kol. (2011). *Pension systems in the EU – contingent liabilities and assets in the public and private sector*. Study. Brussels: European Parliament, Directorate-General for Internal Policies. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/2011/20111121ATT32055/20111121ATT32055EN.pdf>

Esping-Andersen, G. (1996). After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy. In: Esping-Andersen, G. (ed.). *Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies*. London: SAGE Publications.

Fiala, P. a kol. 2022. Programové prohlášení vlády České republiky. Praha: Úřad vlády ČR. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-Petra-Fialy.pdf>

Foster, J. E., Zook, D. C. (2015). Selected characteristics of savings and thrift plans for private industry workers. *Beyond the Numbers: Pay and Benefits!*, sv. 4, č. 11, U.S. Bureau of Labor Statistics. Dostupné z: <https://www.bls.gov/opub/btn/volume-4/selected-characteristics-of-savings-and-thrift-plans-for-private-industry-workers.htm>

Heneghan, M. (2022). Social policy learning inside the World Bank: The case of multi-pillar pension reform. *Social Policy & Administration*, ročník 56, č. 5. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/spol.12809>

Holzmann, R., Hinz, R. a kol. (2005). *Old Age Income Support in the 21st Century: An International Perspective on Pension Systems and Reform*. Washington: The World Bank.

Holzmann, R., Hinz, R. a Dorfman, M. (2008). Pension Systems and Reform Conceptual Framework. SP Discussion Paper No. 0824. Washington: The World Bank. Dostupné z: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/716871468156888545/pdf/461750NWP0Box334081B01PUBLIC10SP00824.pdf>

Holzmann, R., Palmer, E., Robalino, D., eds. (2012). *Nonfinancial Defined Contribution Pension Schemes in a Changing Pension World*. Volume I: Progress, Lessons, and Implementations. Washington: The World Bank.

ICI (2014) 2014 *Investment Company Fact Book. A Review of Trends and Activities in the U.S. Investment Company Industry*. 54th edition. Washington: Investment Company Institute. Dostupné z: http://www.ici.org/pdf/2014_factbook.pdf

ISAP (2003). Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/41/ES ze dne 3. června 2003 o činnostech institucí zaměstnaneckého penzijního pojištění a dohledu nad nimi. Dostupné z: [https://isap.vlada.cz/Kopie/revize.nsf/ff9e919a6cfc19c9c1256ef600277ad0/9A-1D79E9E534FE0BC1257BF000447488/\\$FILE/32003L0041.pdf](https://isap.vlada.cz/Kopie/revize.nsf/ff9e919a6cfc19c9c1256ef600277ad0/9A-1D79E9E534FE0BC1257BF000447488/$FILE/32003L0041.pdf)

James, E. a kol. (1994). *Averting the Old Age Crisis. Policies to Protect the Old and Promote Growth*. New York: Oxford University Press.

Kay, S. J. a Borzutzky, S. (2022). Can defined contribution pensions survive the pandemic? The Chilean case. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/issr.12286>

Lundbergapril, K. (2020). *Retirement: Lessons from the Swedish Reforms*. Studie. Fondation pour l'innovation politique. Dostupné z: <https://www.fondapol.org/en/study/retirement-lessons-from-the-swedish-reforms/>

Martínek, T. (2019). Piráti představili vizi státního fondu penzijního připojištění. Praha: Česká pirátská strana. Komise pro spravedlivé důchody, 24.5.2019. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/tiskove-zpravy/pirati-predstavili-statni-penzijni-fond.html>

Martínek, T. a Forýtek, L. (2019). Národní penzijní fond. Pracovní verze vize Národního penzijního fondu navržená Důchodovým týmem Pirátů. Praha: Česká pirátská strana. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/assets/pdf/vize-npf.pdf>

MPSV (2012). Pojistněmatematická zpráva o důchodovém pojištění 2012. Praha: MPSV. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13783/PMZ-2012.pdf>

OECD (2013). *Pensions at a Glance 2013: OECD and G20 Indicators*. Paris: OECD Publishing. Dostupné z: https://doi.org/10.1787/pension_glance-2013-en

OECD (2017), "Architecture of national pension systems", in *Pensions at a Glance 2017: OECD and G20 Indicators*, OECD Publishing, Paris. Dostupné z: https://doi.org/10.1787/pension_glance-2017-6-en

OECD (2020). *OECD Reviews of Pension Systems: Czech Republic*. Paris: OECD Publishing. Dostupné z: <https://doi.org/10.1787/e6387738-en>

Onufer, M. (2022). Prehľad zmien v 2. pilieri od roku 2023. Dostupné z: <https://financievipohode.sk/prehľad-zmien-v-2-pilier-i-od-roku-2023/>

Oppelt, R. (2023). Spořme na důchod ve státním fondu. Mladá fronta DNES, 11. 7. 2023.

Orszag, P. R., Stiglitz, J. E. (1999). *Rethinking Pension Reforms: Ten Myths about Social Security Systems*. Příspěvek na konferenci Světové banky. Washington: The World Bank. Dostupné z: http://www.ssc.wisc.edu/~scholz/Teaching_742/Orszag-Stiglitz.pdf

Palmer, E. (2000). *The Swedish Pension Reform – Framework and Issues*. World Bank Pension Primer. Washington: The World Bank. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/SOCIALPROTECTION/Resources/SP-Discussion-papers/Pensions-DP/0012.pdf>

Schneider, O., Šatava, J. (2012). Český důchodový systém na rozcestí: Pro koho je výhodný přechod do reformovaného systému? IDEA CERFE-EI Working Paper. Dostupné z: http://idea.cerge-ei.cz/documents/studie_2012_04.pdf

Vláda (2012). Proč jsou změny důchodového systému nevyhnutelné? Praha: Informační centrum vlády. Dostupné z: <http://icv.vlada.cz/cz/duchodova-reforma/nejcastejsi-dotazy/>

Vostatek, J.: Zaměstnanecké penzijní pojištění jako druhý pilíř penzijního systému. *Pojistné rozpravy* 2018, č. 35.

Vostatek, J. (2022). Návrh technické důchodové reformy. In: Barák, V., Krebs, V. (eds.). *Sociální politika 2021 Koronavirus jako impuls ke změnám: Sborník vědeckých textů z mezinárodní konference Sociální politika 2021* (s. 100–110). Národohospodářská fakulta VŠE v Praze a Nakladatelství Oeconomica. ISBN 978-80-245-2451-1. Dostupné z: http://www.socialni-politika.cz/wp-content/uploads/2022/08/socialni-politika_2021_sbornik.pdf

Whitehouse, E. R., D'Addio, A. C., Reilly, A. (2009). *Investment Risk and Pensions: Impact on Individual Retirement Incomes and Government Budgets*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 87. Paris: OECD Publishing.

Pojistné rozpravy

40/2023

Pojistné rozpravy vycházejí jednou ročně.
Publikované příspěvky jsou recenzovány.

Redakce přijímá statě a pojednání vědeckého i teoretického charakteru se vztahem k pojištění, zajištění, zábraně škod, příp. také k dalším navazujícím disciplínám.

Vydavatel: © Česká asociace pojišťoven
Šéfredaktor: Mgr. Monika Haidinger
Česká asociace pojišťoven, Main Point Pankrác,
Milevská 2095/5, 140 00 Praha 4
E-mail: monika.haidinger@cap.cz
Web: www.pojistnerozpravy.cz

ISSN 2571-1059 (on-line)

Redakční kruh

Ing. Žaneta Boučková, Ph.D.; prof. Ing. Jaroslav Daňhel, CSc.; prof. Ing. Eva Ducháčková, CSc.;
Ing. Filip Holý, Ph.D.; prof. JUDr. Marie Karfíková, CSc.;
Ing. Václav Křivohlávek, CSc.; Ing. Jaroslav Mesršmíd, CSc.,
MBA (předseda redakčního kruhu); JUDr. Věra Škopová;
Mgr. Jan Šváb; doc. Ing. Eva Vávrová, Ph.D.;
prof. Ing. Jaroslav Vostatek, CSc.

Sazba

Identita s.r.o.

Přebírání článků je povoleno pouze se souhlasem redakce a při zachování autorských práv.

Názory a hypotézy obsažené v jednotlivých autorských příspěvcích je třeba považovat za osobní postoje a přístupy autora, nikoliv za stanovisko instituce, kterou zastupuje nebo u které je zaměstnán, ani za stanovisko vydavatele, tj. České asociace pojišťoven, pokud není uvedeno jinak.

www.pojistnerozpravy.cz